

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Yüz on sekizinci İqtima

28.11.1337 Pazartesi

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — Zaptı sabık hulâsası	362	Ankara şehrinin temizliğine dair Sıhhiye Vekâletinden sual takriri	368
2. — Azayı kiram muamelâtı	369	6. — Mazbatalar	363
1. — Üçüncü ve ikinci şubelerden bâzi encümen âzalıklarına intihabolunanlar	369	1. — Gazianteb Mebusu Ali Cenani Beyle iki refikinin, Gazianteb kazası dâhilinde bağ ve bahçelerden kesilecek ağaçların üç sene üşürden muaf olması hakkında kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/384)	363
2. — Erzincan Mebusu Emin Beyle Konya Mebusu Vehbi Efendinin Muvazenei Maliye Encümeni âzalığından istifaları	369	2. — Gazianteb Mebusu Ali Cenani Beyle iki arkadaşının, Gazianteb kasabası ahalisine muavenet edilmesi hakkında kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatasını (2/385)	363
3. — Teklifler	362	3. — Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, Altın ve gümüşten mamul hilyat taşıyan erkek ve kadından vergi alınmasına dair kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatasını (2/387)	363:365
1. — Kütahya Mebusu Besim Atalay Beyin, Ciheti askeriye elinde bulunan lâgar ve zayıf öküzlerin bilâbedel fakir köylülere verilmesine dair kanun teklifi (2/392)	362	4. — Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, Serveti beş bin liradan fazla olanlardan aledderecat Muafiyeti Askeriye Vergisi alınmasına dair kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatasını (2/386)	365:368
2. — Kastamonu Mebusu Dr. Suad Beyin, Hazinei Maliyeden maaş alan müte-kaidin ve mâlûline terk edecekleri maaşa göre arazi tevzi edilmesine dair kanun teklifi (2/391)	362:363	7. — Müzakere edilen maddeler	369
4. — Takrirler	368	1. — Heyeti Vekâlenin salâhiyet ve vazifesine dair Encümeni Mahsusun kanun teklifi ve mazbatasını (2/361)	369:367
1. — Saruhan Mebusu ve Muvazenei Maliye Encümeni Reisi Reşad Beyin, Muvazenei Maliye Encümeninde beş âza ile karar alınmasına müsaade olunmasına dair takriri	368:369		
5. — Sualler	368		
1. — Ertuğrul Mebusu Necib Beyin,			

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati : 1,30 sonra

REİS — Birinci Reisvekil Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTIPLER : Mahmud Said Bey (Muş) Ragıb Bey (Kütahya)

REİS — Meclis küşadedildi. Zaptı sabık hulâsası okunacak.

(Kâtip Mahmud Said Bey zaptı sabık hulâsasını okudu.)

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci celse

Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendinin tahtı Riyasetlerinde bilinikat zaptı sabık hulâsası kiraat olunarak aynen kabul edildi. Heyeti Vekileden mevрут Adliye Vekâleti derecesi saniye memurini maaşatına ve Kanunu Cezanın bâzı mevaddının tadiline dair levayihî kanuniye Adliye Encümenine, Dahiliye Vekâleti Bütçesine zam icrasına dair iki lâyhî kanuniye ile Emniyeti Umumiye bütçesine zam icrasına dair levayihî kanuniye Muvazenei Maliye Encümenine, Bağdat hattı Komiserliği Teşkilâtı için Nafia bütçesine zam icrasına dair lâyhî kanuniye Nafia ve Muvazenei Maliye encümenlerine, Adana ve havalisinde affı umumi ilânına dair lâyhî kanuniye Dahiliye ve Adliye encümenlerine havale olundu. Malta'dan avdedetmiş olan Gelibolu Mebusu Celâl Nuri ve İstanbul Mebusu Numan beyler Meclisi Âliye takdim edildiler. Erzurum Mebusu Celâleddin Arif Beyin, tevarihî muhtelifede ekalliyetlere fermanı hümayunlarla bahşedilmiş olan hukuk ve imtiyazatın feshi hakkındaki teklifi müstaceliyet kararıyle ruznameye ithal edildi. Kütahya Mebusu Cemil Beyin, mecburi istikraz hakkındaki teklifi Lâyiha Encümenine, hiyaneti vataniye ile mahkûm Kosti hakkında Adliye Vekâletinden mevрут evrak Adliye Encümenine, Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, İtalya'daki mümessilimiz hakkındaki sual tavrî Hariciye Vekâletine tevdi olundu. Celâleddin Arif Beyin, Dersaadet'teki düveli mütelife askerî mahkemelerinin protesto edilmesi hakkındaki tavrî bilittifak kabul olundu. Bilâhara Heyeti Vekilenin

vazife ve mesuliyetine dair olan lâyhî kanuniyenin lehte ve aleyhte olmak üzere müzakeresine devam olunarak teneffüs için celse tatil olundu.

İkinci celse

Hasan Fehmi Beyefendinin tahtı Riyasetlerinde bilinikat ve Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyeti hakkındaki Kanunun müzakeresine devam olunarak vaktin geç olmasına mebni Pazartesi günü içtima edilmek üzere Celseye nihayet verildi.

Birinci Reisvekili

Hasan Fehmi

Kâtip

Mahmud Said

Kâtip

Feyyaz Âli

REİS — Efendim zaptı sabık hakkında mütalâa var mı? (Zaptı sabık aynen kabul edildi.)

3. — TEKLİFLER

1. — *Kütahya Mebusu Besim Atalay Beyin, Ciheti askeriye elinde bulunan lâgar ve zayıf öküzlerin bilâbedel fakir köylüye verilmesine dair kanun teklifi (2/292)*

REİS — Kütahya Mebusu Besim Atalay Beyin, Ciheti askeriyede bulunan zayıf hayvanatın fukara köylüye verilmesine dair teklifi kanunisini Lâyiha Encümenine gönderiyoruz.

BESİM ATALAY B. (Kütahya) — Encümene gitmesin, yazıktır, günlerce sürüklenir. Müstacelen müzakeresini teklif ederim.

REİS — Efendim, sahibi teklif, esbabı mucebe mazbatasında müstaceliyet teklif ediyor. Teklifi kanuni olduğu için evvelâ müstaceliyeti reyinize arz ediyorum. Müstaceliyeti kabul edenler lütfen ellerini kaldırsınlar. Müstaceliyet kabul edildi, fakat teklifi kanuni olduğu için tabî encümene gönderiyoruz.

2. — *Kastamonu Mebusu Doktor Suad Beyin, Hazinei Maliyeden maaş alan mütekeidîn ve mâ-*

lülüne terk edecekleri maasa göre arazi tevzi edilmesine dair kanun teklifi (2/391)

REİS — Doktor Suad Beyin, Mütekaidin ve eytam ve eramile arazi verilmesine dair teklifi kanunisini Lâyiha Encümenine gönderiyoruz.

DOKTOR SUAD B. (Kastamonu) — Reis Beyefendi! Bu teklifi kanuniyi; bundan 4 - 5 ay evvel böyle bir teklif yaptığım halde encümen hâlâ intacetmediği için, teklifimin Heyeti Umumiyeye alınması için arz ettim.. Nizamname bu hakkı bana bahsediyor..

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Teklif Kavanini Maliyede müzakerededir. Tevhidedelim..

REİS — Efendim, Suad Beyefendinin teklifi bir teklifi cedit mahiyetindedir. Ve yeni bir lâyiha olduğuna göre encümene gitmesi lâzımdır. Eğer evvelce encümende bu meseleye mütaallik verilmiş bir teklif varsa izah etsinler.

DOKTOR SUAD B. (Kastamonu) — Reis Bey usulü müzakere hakkında arz edeceğim. Bu yeni bir teklif değildir. Eski teklifin kopyesidir. Bendeniz bu teklifi tekrar yazarak eskiyi hatırlatmak istedim. Hüseyin Avni Beyefendinin buyurdukları gibi tevhibi lâzımsa bendeniz de razıyım. Lâyiha Encümenine gitmesin, o encümene gitsin!

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — İkisini birleştirir, müzakere ederiz.

BESİM ATALAY B. (Kütahya) — Reis Beyefendi bir seneye varıyor; Evkafı Celâliye hakkında bir teklifim var. Biz, memleketin tuzundan, biberinden vergi alıyoruz. Halbuki; bu evkaf yüzünden yüz binlerce lira bâzı zevatın kesesine giriyor. Bu teklifim encümende uyudu; ruznameye alınarak müzakeresini teklif ederim.

REİS — Efendim, âzayı kiram tarafından; şu kadar ay, şu kadar zamandır, tehhür eden tekliflerinin ruznameye alınmasına dair sekiz on teklif var. Malûmuâliniz ruznamenizi siz tanzim edersiniz. Riyaset ise bunları Meclisi Âliye arz eder. Ruzname sizindir. Tensip buyurursanız bunları da ruznameye ilâve edelim. Ruznameye hangisini isterseniz ithal edebilirsiniz.

6. — MAZBATALAR

1. — *Gazianteb Mebusu Ali Cenani Beyle iki refikinin, Gazianteb kasabası dâhilindeki bağ ve bahçelerden kesilecek ağaçların 3 sene öşürden*

muaf olması hakkında kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/384)

REİS — Gazianteb kasabasının inşası ve imarı için sarf edilecek kerestenin resimden affına dair teklifin şayanı müzakere olmadığına dair Lâyiha Encümeni mazbatası

ESAD B. (Lâzistan) — Şayanı müzakere olduğuna dair olacak..

REİS — Evet şayanı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni mazbatası.. Tensip buyurursanız Kavanini Maliye, Muvazenei Maliye encümenlerine havale edelim (Hay, hay sesleri)

2. — *Gazianteb Mebusu Ali Cenani Beyle iki arkadaşının, Gazianteb kasabası ahalisine muavenet edilmesine dair kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/385)*

REİS — Gazianteb ahalisine muavenet icrası için Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye bütçesine zammiyat icrası hakkındaki teklifin şayanı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni mazbatasını Muvazenei Maliye Encümenine havale ediyoruz.

3. — *Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, Altın ve gümüşten mamul hilyat taşıyan erkek ve kadından vergi alınmasına dair kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/387)*

REİS — Hilyat ve müzeyyenat taşıyanlardan vergi ahzı hakkında Operatör Emin Beyin teklifinin reddine dair Lâyiha Encümeni mazbatası : Okunacak..

Riyaseti Celileye

Vâridatı umumiyei memleketi tezyit hususunda öteden beri müracaat olunan usuller bilâvasıta vergi usulleridir. Bilvasıta vergi usulünü Heyeti Umumiyemizde müdafaa eylediğimiz halde maatteessüf şimdiye kadar Hükümete ticaret hakkı bahşeden bir lâyihai kanuniyeden başka bir şey yapılmadı. Ve bu lâyiha da kâğıt üstünde kalmaya mahkûm oldu. Binaberin halkı izac etniyecek şekilde birçok vergilerin tarhi suretiyle vâridatımızın teksirine çalışılması zamanı gelmiş ve belki geçmiştir kanaatindeyim. İşbu kanaate tevfikân berveçhi zir mevaddın kanuniyetini teklif ederiz.

Bursa Mebusu
Operatör Emin

Aydın Mebusu
Esad

Madde 1. — Hanesi haricinde hulliyatı hâmil bulunan zükûr veya inas her şahıs berveği zir maddede gösterilen miktarda vergiyi itâ ile mükelleftir.

Madde 2. — Altın saat taşıyan zükûrdan, senevi yüzer ve nisadan ellişer; gümüş saat taşıyan zükûrdan elli ve nisadan yirmi beşer, kravat iğnesini hâmil bulunan zükûrdan senevi yüzer ve her hangi neviden olursa olsun taşlı ve taşsız kravat iğnesi veya dal veya dizi şeklinde müzeyyenatı hâmil olan nisa taifesinden beher parça için keza yüzer, taşlı veya taşsız altın zükû taşıyan zükûrdan senevi yüzer ve gümüş zükû taşıyanlardan ellişer kuruş ve taifei nisadan bu miktarın nısfı tahsil olunur.

Madde 3. — Altın veya gümüşlü kırbaç taşıyan zükûrdan senevi ellişer ve madenli madensiz kırbaç veyahut ihtiyacı sıhhi haricinde baston taşıyan nisadan beşer yüz kuruş tahsil olunur.

Madde 4. — Yüzük, saat ve kıravat iğnesi ile gümüş kırbaç müçtemian veya münferiden taşımak hakkını haiz olmak isteyenler senevi iki yüz elli kuruş vergi verirler.

Madde 5. — Her nevi hiliyatı müçtemian veya münferiden taşımak hakkını haiz olmak isteyen nisa taifesi senevi beş yüz kuruş vergi vermeye mükelleftir.

Madde 6. — Hiliyattan her hangi birini balâdaki mevadda muharrer vergiyi vermeden taşırırlarsa o gibi hulliyat hükümet namına müsadere olunur.

Madde 7. — Hiliyatı taşıyacak olanlar balâdaki mevadda muharrer vergiyi verdiği dair olan makbuzu üzerlerinde bulundurmaya mecburdurlar.

Madde 8. — İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 9. — İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.

Lâyiha Encümeni mazbatası

Hanesi haricinde hiliyat ve müzeyyenat taşıyan kadın ve erkeklerden senevi vergi alınması lüzumuna dair Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin lâyihai kanuniyesi encümenimizce tetkik

ve mütalâa olundu. Teklifi mezkûr halen gayrikabili tatbik ve hulliyat ile tezeyyün eden bir kadının sokak ortasında üzerinin taharriye tâbi tutulması ve üzerinde müzeyyenat bulundurduğu vesilesiyle birtakım eşhasın hürriyeti şahsiyesine de teevvüze cüret edilmesi gibi ahvale sebebiyet vereceği ve esasen ziynet eşyasının men'i ithali hususundaki kanunun hüsnü tatbiki ahkâmı halinde bu gibi müzeyyenat ve hulliyata sarf edilecek paraların da harice gidemiyerek yine milletin kesesinde klamak suretiyle serd edilen esbab mündefi olacağı mütalâasına binaen gayrivarrit addiyle şayanı müzakere görülmeyen teklifi mezkûr encümenimizce reddedilmiştir.

Lâyiha En. R.	M. Muharriri
Lâzistan	Yozgad
Esad	Süleyman Sırrı
Kâtip	Âza
Ertuğrul	Mardin
Necib	M. Midhat
	Âza
	Mardin
	Derviş

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim bizim Lâyiha Encümeninin tuhaf tuhaf birtakım mütalâatı var. Bir kere teklifimizde sokak ortasında bir kadını yakalayıp da onu yoklamak filân gibi bir şey yok, efendim. (Gürültüler) Bu teklifi yaparken bilhassa içtimai ve ahlâki noktai nazardan düşünerek bunu yaptık. Teklifimiz altın saat gibi yani yüksek fiyatlı hulliyat hakkındadır. Efendiler pekâlâ bilirsiniz ki, üzüm birbirine baka baka kararır. Bilhassa biz doktorlar her sınıf halk ile temas ettiğimiz için elbette memleketin içtimaiyatına daha ziyade vukuf iddiasında bulunuruz. Bugün üç yüz kuruşluk bir memur tasavvur edin. Hareminin boynunda, göğsünde, elinde hiçbir şey yok. Bir düğün evine gidiyor, o akşam evine geldiğinde kocasına; ben düğün evinde filânda şöyle altın gördüm, bilmem nerede ne gördüm, ben de isterim, diyor. (Patırdılar) (Gürültüler) İstedığınız kadar patırdı edin benim hürriyeti kelâmımı sizin gürültüleriniz nezedemez, vızgelir. Binaenaleyh, bu memur ne yapacak? Ailesinin tazyiki altında ya vazifesini sui-istimal edecek, ona bir saat alacak veyahut baş-

ka bir fenalık yapacak. Bu neden böyle olsun, memurlarımızı neden fenalığa sevk edelim?

Bunun gayrikabili tatbik olduğu cihetine geçince... (Gürültüler) (Dinliyelim, sesleri)

REİS — Efendim, rica ederim sükûtle dinliyelim.

EMİN B. (Devamla) — Bu teklif erkekler için her yerde kabili tatbiktir. Kadınlar içinse biz teklifimizde ne diyoruz: Hanesi haricinde hulliyat ve müzeyyenat taşıyanı. Demek teklifimiz erkekler için gayet kolay.

Altın saat taşıyan bir adam gayet kolaylıkla görülür. Bir kadın da evinde istediği kadar tezeyyün etsin! İsteddiği kadar müzeyyenat taşıсын! Fakat bir düşün evine gidip de orada âlemin nazarı gıpta ve hasedini celbetmesin. Hükümetçe muallime ve ebeler gibi birçok resmî memureler vasıtasıyla bu mesail tetkik ve murakabe ettirilebilir. Sonra arkadaşlar... (Dinliyemiyoruz, sesleri)

İstiyen dinlesin.

Sonra arkadaşlar, son zamanlarda nazarı dikkâti celbeden bir şey var; birçok kadınlarımızın artık ellerde bastonla gezmeye başladıklarıdır.

NEBİL Ef. (Karahisarı Sahib) — Anadolu kadınlarından hiçbirisi bunu yapmaz.

EMİN B. (Devamla) — Binaenaleyh şu teklif pek ahlâki bir tekliftir. (Gürültüler) Ahlâki ve içtimai olan şu teklifin reddedilmemesini rica ederim.

REİS — Encümen namına bir mütalâa varmı?

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Efendim Emin Bey Lâyiha Encümeninin tuhaf tuhaf teklifleri vardır, dedi. Böyle tuhaf teklifin tuhaf da mazbatasını olur. Şimdi bir takrir daha gelecek ki, o da tuhaftır. Malûmu âliniz.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Lâyiha Encümeni bermâtât benim lâyihalarımı reddeder...

SÜLEYMAN SIRRI B. (Devamla) — Hanesi haricinde bir kadında hulliyat olup olmadığı neyle anlaşılır? Aç çarşafını bakacağım mı denecek? Malûmuâliniz biz ziyet eşyasının ithali hakkında bir kanun çıkardık. Bu gibi müzeyyenatı zaten o kanun katiyetle men ediyor. O kanun tatbik edilirse bu gibi müzeyyenata

verilecek para milletin kesesinde kalır. İşte encümen bu cihetleri nazarı itibara alarak teklifi reddetmiştir. (Doğru, sesleri)

VEHBİ Ef. (Konya) — Reis Beyefendi encümen mazbatasını reye koy..

REİS — Efendim söz alan sekiz arkadaş vardır. Müzakereye devam edilmesini arzu edenler lütfen el kaldırsın. Müzakere kâfi görüldü.

Şimdi encümenin mazbatasını reyi âlinize arz edeceğim ki, teklifin reddini mutazammındır. Mazbatayı kabul etmediğiniz takdirde takrir kabul edilmiş demektir. Binaenaleyh encümen mazbatasını kabul edenler lütfen el kaldırsın. Encümenin mazbatasını ekseriyetle kabul edilmiştir. Teklif reddedilmiştir.

4. — *Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, Serveti beş bin liradan fazla olanlardan aldederecat Muafiyeti Askeriye Vergisi alınmasına dair kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatasını (2/386)*

REİS — Muafiyeti Askeriye Vergisi ahzi hakkındaki Emin Beyin teklifinin şayanı müzakere olmadığına dair Lâyiha Encümeni mazbatasını var. Aded : 128 21. XI. 1337

Riyaseti Celileye

Gerek esnani askeriyede dâhil ve gerek haricî mükellefiyet bulunan tüccar, esnaf ve sair ashabi servetten Muafiyeti Askeriye Vergisi namıyla bir vergi alınması ve bu mükellefiyette derece serveti nakdiyeye göre beş ilâ on bin lira miktarından ellışer ve haddi âzami ikişer bin liraya kadar tâyin ve tesbit edilmesi lüzumuna dair Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin encümenimize muhavvel teklifi kanunisi mütalâa ve tetkik olundu. Şu son senelerde Tekâlifi Harbiye ve Milliye namıyla pek çok fedakârlık ihtiyar eden ve Harb Kazancı ve Temettü ve Ticaret Vergisi namı tahtında da daha birtakım tekâlîfe mâruz bulunan ve müdafaai memleket ve tehvini ihtiyacı hazinesi millet uğrunda hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen efradı milletin böyle muhtelif unvan tahtında ve lâyuat tekâlîf ile dilgir edilmesi Meclisi Âlinin şari mâdeletkârisine muhalif olacağı ve aynı zamanda Kütahya Mebusu Cemil Beyin aynı meal ve mahiyetteki lâyihasını üç gün evvel Heyeti Celilece reddedilmiş bulunduğu cihetle Nizamnamei Dahilinin sarahati katiyesi karşısın-

da işbu teklif şayanı müzakere görülmüyerek en-cümence reddedilmiştir.

Reis	Mazbata Muharriri	Kâtip
Lâzistan	Yozgad	Ertuğrul
Esad	Süleyman Sırrı	Necib
Âza	Âza	Âza
Ertuğrul	Mardin	Mardin
Mustafa Kemal	Midhat	Derviş
Âza	Âza	Âza

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim, öteki lâyihamı alkışlarla kabul eden de, reddeden de Meclisi Âlinizdir. Bir şey diyemem. Şimdi bu teklifi müdafaa edeceğim. Efendiler, arkadaşlar; ahalimizi askere davet ettik. En evvelâ gençlerimizden başladık. Yani evlâtlardan başladık. İcabet ettiler, geldiler ve onlar kanlarını döktüler. Sonra o da kifayet etmedi. Biraz tevsii sin yaptık. Yani seferberliği tezyid ettik. Bu sefer babaları da aldık. Baba, oğul harb meydanına gitti. O yetmiyormuş gibi yedi yaşındaki çocuklarla, yetmiş yaşındaki babalara, kadınlara, falanlarına bakmıyarak baş açık, yalınayak, üst çıplak şu gördüğümüz kağm arabalarıyla cephaneye, zahire taşıyoruz. Bu revayi hak mıdır? Arkadaşlar onlar orada çalışacaklar. Biz de burada safayı hatırla oturacağız öyle mi? Allah bizim gözümüzü kör eder, arkadaşlar mükellefiyet yalnız fukaralara mı? Ben, bu kanunumla yalnız zenginlerden para istiyorum, ve beş bin liradan ziyade parası olanlardan istiyorum. Allah bunu bize ahirette de sorar, dünyada da sorar.

HASAN SİDDİK B. (Van) — Ret, ret...

EMİN B. (Devamla) — Efendim çıkar burada söylersin, acizden bağıryorsun. Yalnız ret, ret deyip bağırarak olmaz. Orada bağırıp durma çıkar burada söylersin. Efendiler! Bildiğim birkaç tüccar var, isterseniz şimdiden isim tasrih edeyim.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Birkaç tüccar var, isterseniz şimdiden isim tasrih edeyim.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Birkaç tüccar değil, bir sürü, efendiler...

EMİN B. (Devamla) — Efendiler bugün bildiğim birkaç tüccar var. Her birinin kırk elliler bin lira serveti var. Bunlardan birisi **posta sürücüsü**.

MUSA KÂZİM Ef. (Konya) — Burada sınıf düşmanlığı yoktur. Sınıf düşmanlığı Mecliste olmaz.

EMİN B. (Bursa) — Sınıf düşmanlığı ne imiş, arkadaşlar (Gürültüler) burada dört tane tüccar biliyorum. Birisi posta sürücüsü, birisi posta mütaahhidi, posta sürücülerinin askerlikten muafiyeti nazarı itibara alarak posta sürücüsü kaydolunuyor ve ona mukabil yüz binlerce lira kazanıyor. Sonra bütün gadrimiz bütün zulmümüz o çıplak, zavallı köylüye mi? Dilsiz köylüye mi? Binaenaleyh; bu bir defaya mahsus olmak üzere Muafiyeti Askeriye Vergisi alınmasına dair bir tekliftir. İsterseniz bunu ötekinin yanına gönderin.

REİS — Encümen namına söylemek üzere buyurun, Süleyman Sırrı Bey!

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Efendim Emin beyefendi teklifinde; «Gerek esnanı askeriye dâhil olsun gerek haricolsun»; diyor. Meselâ mükellefiyeti askeriyesini ikmal etmiş olan bir adamdan Muafiyeti Askeriye Vergisi almak istiyor. Böyle bir adam esasen askerlikle mükellef değil ki, Muafiyeti Askeriye Vergisi alınsın. Sonra ikinci şıkkı.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim, müsaade buyurunuz bir kelime arz edeyim. Efendim muafiyeti askeriye hakkında takdim ettiğim lâyihai kanuniyenin belki serlevhası yanlış olabilir. Maddesi hakkında söylesin. O serlevha yerine başka bir şey konabilir.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Devamla) — Muafiyeti Askeriye Vergisi namiyle bir de vergi alınsın, diyor. Malûmuâliniz bugün askerlikle mükellef bir adamın istihdamı şubeye, ciheti askeriye aittir, diyor ki, bunların mükellefiyeti kâfi değildir. Bunlar şubelerde ve sair yerlerde bulunuyorlar. Binaenaleyh bunlardan ayrıca bir muafiyeti askeriye vergisi namiyle bir vergi almak istiyor. Hem mükellef olmak ve hem de vergi vermek muvafıkı mâdelet **değildir**.

Sonra erbabı servetin ticaretinden balıs buyuruyorlar. Bu; son zamanda tüccar ise tekâlifi millîyesini vermiştir. Tekâlifi millîyesini vermemiş kimse kalmamıştır ve bir taraftan veriliyor. Binaenaleyh bu mütalâaya mebni bu teklifi encümen reddetmiştir. (Çok doğru yapmış, sesleri)

MUSA KAZİM Ef. (Konya) — Efendim bu teklif okunurken bunun mâkul esasata iptina et-

mediğini gördüm. Gerek esnan dâhilinde olsun ve gerek haricinde olsun zengin olanlardan Muafiyeti Askeriye Vergisini, dâhili esnan olanlardan ise yine aynı hizmeti ifa ettiği halde yani vazifei askeriyesini bedenen ifa eden bir mükelleften; «Sen zenginsin, yaptığın askerlik kâfi değildir. Ayrıca bir de para vereceksin.» demek, bir de askerlik vergisi gibi para almak mantıksızdır. Mükellef olduğu için mükellefiyeti askeriyesini bedenen, gerek muharip olmak suretiyle, gerek geri hidematta her nerede olursa olsun, ifa eden bir mükellef zengin olduğundan dolayı «Mükellefiyeti Askeriye Vergisi vermekle de mükelleftir.» demek mantıksızdır. Sonra askerliğini ifa ettiği halde bu taraftan malından yüzde kırk tekâlifi millîye vermiştir. Daha başka mükellefler de kavanini mevzuanın tahtı mükellefiyetinde bulunması hasebiyle vergisini zaten veriyor. Askerliği mâni değildir. Her hangi bir asker kavanini mevzuai devletle tarh edilen vergiyi vermeye esasen mükelleftir. Askerlik hiçbir zaman o tekâlifi kanuniyei maliyeyi iptal etmez. Şimdi bir de ayrıca zengin olmak, tasarruf ve iktisat neticesi olmak üzere beş on para cemetmek bir namussuzluk imiş gibi bu adamlardan ayrıca para almak doğru değildir.

OPERATOR EMİN B. (Bursa) — On iki yaşındaki çocuklara cephaneye taşıttırmak doğru mudur?...

MUSA KÂZİM Ef. (Konya) — Sen de dâhil olduğun halde taşıttıranları mesul etmek lâzımdır. Bu gibi tekâliften maada zenginlerin ne gibi vergisi vardır? Bunu bilmiyen Emin beyefendinin rasgele teklif yapması doğru değildir.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Senden her halde milletin halini daha iyi bilirim.

MUSA KÂZİM Ef. (Konya) — Sonra zengin, fakir meselesi yoktur. Kavanini mevzua menafii âliyeyi temin için umumi olur. Bu kürsü müallâda bu sınıf hakkında bu gibi kavanini teklif etmek Büyük Millet Meclisinin şanına hiç yakışmaz. Binaenaleyh o sınıfı bu sınıfa hasım etmek demektir ki, memleketteki intikamı ve her türlü hüsnü ahvali ihlâl eder. Emin Beyefendi bu kanunu kabul ettirmek için burada bir fukara ile zengin meselesi ortaya çıkardılar. Sonra bundan bir hafta evvel burada yine hayvanatı ehliyeden vergi almak için bir kanun teklif ettiler. Halbuki hayvanatı ehliye sırf cephedeki asker-

lerin emvalinden ibarettir. Hiç bir komüsyoneu, hiçbir tacir, hiçbir banker, hiçbir doktor o kanunla mükellef olmayacaktı. Onunla yine zevallı ve gıplık dediği köylü mükellef olacaktı. Cephedeki askerler mutazarrır olacaktı.

EMİN B. (Bursa) — Meclisi Âli o kanunu anlamadı. Onun için reddetti.

NEBİL Ef. (Karahisarı Sahib) — Emin Bey geri alsın sözünü, Meclis, Emin Bey gibi saçmalamaz.

MUSA KÂZİM Ef. (Konya) — Yani demek isterim ki, bir hafta evvelki haleti ruhiye ile bugünkü haleti ruhiye, zenginlerin lehinde, fakirlerin aleyhinde bulunmak lâyettegayyer bir sebebin mahsulü değildir.

REİS — Emin Bey rica ederim bir kere sözünüzü tasrih ediniz (Meclisi Âli anlamadı) diyorsunuz. Rica ederim tashih ediniz. Meclisi Âli tabii kanunu okudu ve Lâyiha Encümeninden geldikten sonra reddetti.

MUSTAFA SABRİ Ef. (Siird) — Reis Bey Emin Beyin cehaleti malûmdur.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Müsaade buyurunuz efendim, bendeniz o lâyihai kanuniyeyi teklif ettiğim zaman okunmamıştı. Yalnız şehir ve kasabalara munhasır olan teklifim her nasılsa eseri zühul olarak reddolunmuştu.

NEBİL Ef. (Karahisarı Sahib) — «Meclis anlamamış» tâbirini kürsüye gelip geri alsın, burada üç yüz mebus vardır. Emin Bey bunları tenkid edemez.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Müsaade buyurun efendim, Meclisi Âliniz bana söz vermedi ki izah edeyim. Eğer bu Meclisin bir kanunu, bir Nizamnamei Dahilisi varsa Meclis ona riayet etmeli idi. O teklifin hiç olmazsa Lâyiha Encümenine gönderilmesi lâzım idi. Ne Lâyiha Encümenine havale edildi ve ne de bendenize söz verildi. Onun için fikrimi izah edemedim. Kabahat yine Meclistedir. Çünkü bu muamele Nizamnameye muhaliftir.

NEBİL Ef. (Karahisarı Sahib) — Gel, kürsüden sözünü gel al efendi!

REİS — Efendim sözlerini izah ettiler.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Meclis Nizamnamei Dahiliye riayet etsin!

MUSTAFA SABRİ Ef. (Siird) — Emin Bey cahilmiş!

REİS — Efendim, Emin Bey sözlerini izah

ettiler. «Lâyiha Encümenine gitmeksizin ve kendisine söz verilmeksizin reddedildi» demek istiyor ve zaten öyle idi. Binaenaleyh mesele kalmadı.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Söзlerini geri almadı mı?

REİS — Efendim izah ettiler.

MUSA KÂZİM Ef. (Devamla) — Efendim, teklifin ikinci maddesinde de; «İhtiyar zenginlerden bir Muafiyet Vergisi alalım.» diyorlar. Bu ihtiyarlar ya mükellefiyeti askeriyesini bedenlen ifa edenlerden veya bedel vermek suretiyle ifa edenlerdendir. Binaenaleyh o gibiler hakkında Muafiyeti Askeriye Vergisi kabul etmek doğru bir şey değildir. Yani bedenlen ifayı vazife edemiyenlerden vergi tahsil etmek, onları hidematı umumiyei askeriyeye teşrik demek olacak. Malûmuâliniz ki; mükellefiyeti maliyede kudret lâzımdır. Kudreti bedeniyesi kalmadığından dolayı ifayı vazifeden gayrimükellef bulunan ve sinni mükellefiyeti askeriyenin haricinde olan zevat ki bunlara, bedenlen mükellef olmadıkları halde, bunun mukabili olan vergi ile mükellef kılmak, hiçbir suretle akıl ve mantık kabul eder bir şey değildir. Binaenaleyh şu lâyihai kanuniye ne kabili tatbik ve ne de mantıki bir tekliftir. Bendeniz reddini talebederim.

REİS — Efendim daha söz alan on iki arkadaşımız var, müzakerenin kifayetine dair üç tane taksir var. İçel Mebusu Şevki, Siird Mebusu Sabri, Siird Mebusu Hacı Nuri Efendinin taksirleri vardır. Müzakereyi kâfi görenler lütfen ellerini kaldırsınlar... İndiriniz beyim ellerinizi. Müzakereyi kâfi görmiyenler lütfen ellerini kaldırsınlar. Müzakere kâfi görüldü.

Lâyiha Encümeninin mazbatası ki, reddi mu-tazammındır. Onu reyî âlinize arz ediyorum. Lâyiha Encümeninin mazbatasını kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Lâyiha Encümeninin mazbatası kabul edilmiştir.

5. — SUALLER

1. — *Ertuğrul Mebusu Necib Beyin, Ankara şehrinin temizliğine dair Sıhhiye Vekâletinden sual taksiri.*

REİS — Efendim Ertuğrul Mebusu Necib Beyin; Ankara beldesinin tanzifat ve tathiratına dair bir sual taksiri var, Sıhhiye Vekâletine havale ediyoruz. (Dahiliyeye de sesleri)

Sual sahibi Sıhhiye Vekâletine demiş. Binaenaleyh oraya havale ediyoruz.

4. — TAKRİRLER

1. — *Saruhan Mebusu ve Muvazenei Maliye Encümeni Reisi Reşad Beyin, Muvazenei Maliye Encümeninde beş âza ile karar alınmasına müsaade olunmasına dair taksiri*

REİS — Muvazenei Maliye Encümeninin Reisi Saruhan Mebusu Reşad Beyin bir taksiri vardır.

Riyaseti Celileye

Devair bütçelerinde tenkihatı mümkün icrasını temin için diğer encümenlerden intihap buyurulan âzayı munzama ile birlikte kırk beş âzaya baliğ olan bugünkü Muvazenei Maliye Encümeni, işbu adedi mürettebe nazaran nısbı müzakerenin on beş âza ile taayyün etmesi icab ederken, gerek âzadan bir kısmının mezunen ve memuren gaybubetine ve gerek haddi nısbı bulmakta gördüğü müşkülâta binaen bu nısbı on âza ile temine karar vermişti.

Encümen; bu kararı üzerine içtima gün ve saatlerini de bittâyin keyfiyeti ilân eylediği halde bir müddetten beri her nedense bu nısbı dahi bulamamaktadır.

Arz ve izahtan müstağni olduğu üzere, Meclisi Âlinin en mühim ve mübeccel vazifei asliyesi, Muvazenei Umumiyei devleti temin ile kanununu tedvin etmektir. Senei cariyenin şu son ayları da 1338 bütçesinin tetkikiyle iştilal edilmek lâzımgelen zamanlardır : Halbuki bu vaziyet ve şerait dâhilinde dokuz aydan beri sürüklenen 1337 bütçesini bile - senei maliye hitam bulmadan evvel - çıkarabilmek imkânsızdır.

Binaenaleyh; devairin masraf bütçeleri tetkik ve bunlarda mümkün olan tenkihat dahi icra edilmiş ve bütçenin süratle çıkarılmasındaki ehemmiyet dahi aşikâr bulunmuş olduğuna nazaran :

1. Bu işin diğer daimî encümenler hakkındaki ahkâma tevfiği, yani evvelce bu encümen-de ve elyevm diğer encümenlerde olduğu gibi âza adedinin kasriyle içtima müdavim beş zat ile bittemin bütçe tetkikatının intaı.

2. İşbu âzadan başka olarak devam edenler bulunduğu takdirde encümenec mütalâala-

rından istifade ve mukarreratın mevcut ekseriyetine göre itihaz edilmesi.

3. Encümene muntazaman devam edecek âzanın Heyeti Umumiye içtimalarında mezun addi muktazi görülmektedir. Keyfiyetin mâruzatı ânifeye göre bir karara raptı lâzımgeleceğini arz ve teklif eylerim efendim.

28 Teşrinisani 1337

Muvazenei Maliye Encümeni Reisi
Saruhan
Reşad

VEHBI Ef. (Konya) — Reis Bey benim de bir takririm var.

REİS — Efendim o başka şeye dairedir, sonra okunur.

Efendim, encümen reisi demek istiyor ki; Meclisi Âli evvelec encümen âzasını kırk beşe iblâğ etmişti. Fakat orada arkadaşlarının birçoğuna izin verildiği için nısbı müzakereyi bulmak mümkün değil. Binaenaleyh daimî encümenler hakkındaki nısbı müzakereyi Meclisi Âli Muvazenei Maliye Encümeni için de kabul etsin ve oraya devam edecek zevatın ekseriyeti mutlakası ile bir karar itihaz edilsin. Yani onları devamdan menetmiyoruz. Fakat nısbı müzakere daimî encümenler gibi olmalıdır, diyor. Bu teklifi kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsınlar. Kabul edilmiştir, efendim.

OSMAN B. (Lâzistan) — Bu vesile ile Nafia Encümeninin de hiç toplanmaya vakti olmadığını arz ederim efendim.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Muvazenei Maliye Encümeni daire haricinde içtima ediyormuş. Arkadaşların bundan haberi yoktur. Evvelec bu husus tahtaya yazılıyordu. Onun için bunun da daire haricinde teşekkül ettiğini ilân etsinler.

2. — AZAYI KIRAM MUAMELÂTI

1. — Üçüncü ve İkinci şubelerden bazı encümen âzalarına intihabolanlar.

REİS — Üçüncü Şubeden Tetkiki Hesabat Encümeni için Yusuf Ziya Bey Bitlis ve İkinci Şubeden Tetkiki Hesabat Encümeni için Bursa Mebusu Osman Nuri Bey intihabolunmuştur.

İkinci Şubeden Müdafaai Milliye Encümeninde münhal olan âzahklara İzmit Mebusu Sırrı ve İçel Mebusu Şevki beyler intihabedilmişlerdir.

2. — *Erzincan Mebusu Emin Beyle Konya Mebusu Vehbi Efendinin Muvazenei Maliye Encümeni âzahğından istifaları.*

REİS — Erzincan Mebusu Emin Bey, Konya Mebusu Vehbi Efendi Muvazenei Maliye Encümeni âzahğından istifa etmişlerdir. Men-suboldukları şubeler diğer zevatı intihabetsinler.

7. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — *Heyeti Vekilenin salâhiyet ve vazifesi-ne dair Encümeni Mahsusun kanun teklifi ve mazbatası (2/361)*

REİS — Şimdi Ruznamei müzakerata geçiyoruz.

Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair olan Kanunun heyeti umumiyesi hakkındaki, müzakerenin mabadına devam edeceğiz. Söz Hüseyin Avni Beydedir. Buyurunuz.

ŞEVKİ B. (İçel) — Reis Beyefendi, Cumartesi ve Perşembe günleri bunu müzakere edelim. Bugün Nevahi Kanununun müzakeresine hasredilmiştir.

REİS — Efendim, derhatır buyurursunuz ki, Nevahi Kanununa tahsis ettiğimiz zamanları, bir arkadaşımız bir teklifte bulundu. Bendeniz de dedim ki, belki bundan daha mühim bir mesele çıkar. Onun için vazgeçildi karardan. Yani kararı katınız yoktur ki, onu tashih edelim. Mesele bir tensipten ibarettir. Lütfen bunun müzakeresini ikmal edelim. Hüseyin Bey buyurun.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Efendim bu kanunun müzakeresi münasebetiyle biraz da bunun tarihçesini arz edeceğim, lütfen dinleyiniz. Malûmuâlileridir ki; İstanbul'un işgali bizi yeni bir vaziyet karşısında bulundurdu. Biz karargâhımızı Ankara'ya kaldırdık. Bizi bu vaziyete sokan düşmanlarımızdır. Daha ikinci bir sebep vardır. O da; asırlardan beri bu milleti kasıp kavuran ve yüzüstü bırakarak yalnız soyup yemekten başka bir mahiyette olmıyan Saray vardı. Millet

ihmal edilmişti. Efendiler Millet kendisini bu girdaba düşüreni arıyor ve aradığı zaman karşısına bir tarih çıkıyordu ki, o da bir Saray, o saray ki, ecebi unsurlarla malı, milleti katiyen düşünmez, mekel haline sokulmuş ve gündün güne milletin kanını emer ve kemiklerini kemirir bir kuvvet. Bunu gören Millet feryadetti. «Ben evlât verdim, kurban verdim. Benim saadetim için. Komşum olan devletler elektiriklerle tenvir edilirken ben gıra ışığı içindeyim. Herkes tayyarelerle uçarken ben kağı arabalarıyla geziyorum. Ey benim vekilim git beni de bütün dünyadaki insanlar gibi yaşat!» dediği gün Büyük Millet Meclisi teşekkül etti Büyük Millet Meclisinin bu husustaki vazifesi ne idi? Evvelâ cihana baktı. Herkes âlemi terakkide nasıl gidiyor, biz neden bu kadar izmihlâle düşmüşüz? Evet bizimle gidenler bizden değildi. Bugün millet mukadderatına hâkim oldu ve mukadderatını eline aldı ve bugün; artık kimseden menfaat istemiyorum, kendim yapacağım, diyor. Hayır ve şer bana aittir, diyor. Yalancı saltanatların arkasından koştum, bir şey olmadı. Birtakım dalaveracı adamların bin türlü yalanlarıyla iğfal edildim, bu hale düştüm. Bugün ise artık hepsinden de el çektim ve bugün yaşamaya azmettim, diyor. Ne kadar kudretkâr olursa olsun millet hukukunu kimseye vermiyor artık; ancak, kendi vekillerine tevdi ediyor ve o vekillerine de sık sık itimadını dermeyan etmek istiyor. Millet Meclisi toplandığı zaman, teşriî ve icrai bütün kuvvetin elinde olduğunu ilân etti. Bunun icrai ve teşriî kuvvetini birden yapmak mümkün olmadığından dolayı birtakım vekiller tevkil etti ve bu vekillerin vazife ve salâhiyetini tesbit etmeye vakit bulamadı. Zaman zaman icraatında takibolunan düstura muhalif hareketlerde bulundu. Meclis teşriî ve icrai kuvvetini topladığı zaman kendisinde bir kudret daha vardı ki, o da hilâfet ve saltanat kudretiydi. O da benim elimde demmişti. Bendeniz demiştim ki; vekil arkadaşlarımız Meclisin nefsinde cemettiği kudretti istimal ettikleri zaman bazı hususlarda tadilât yaptılar. Bu niçin böyle oldu, diye sorulduğu zaman demişlerdi ki; Büyük Millet Meclisi teşekkül etmekle beraber eski Kanunu Esasinin tağyir olunmayan ahkâmı mahfuzdur. Fakat bunun da sürüncemede, müşevveş bir halde geç-

mesi doğru değildi. Fakat cihan inkılâp geçirirken biz de o inkılâpların birisine girmek mecburiyetinde idik.

Kendimize bir şekil vermek mecburyeti hâsıl oldu ve o zaman Teşkilâtı Esasiye Kanununu yapmaya mecbur olduk. Kanunun yedinci maddesi müzakere edilirken; «Meclis ilâmı harbeder, su eder, bu eder» diye birtakım kuyut ve şuruta tâbi tutuldu ve o zaman âciz arkadaşımız söylemiştim ki Büyük Millet Meclisinin salâhiyeti ve vazifesi takyit kabul etmez. Çünkü Büyük Millet Meclisi bilâkaydüşart hukuku umumiyeye vâziüyeddir. Binaenaleyh hukuku umumiyeden bir kısmını arkadaşlarına tevdi etmek suretiyle vekil intihabedecektir. Bunların vaziyet ve harekâtı bir kanun ile tesbit edilmelidir. Bu kanunun yapılmasında yegâne sebep budur. Demek ki; Büyük Millet Meclisi kendi hukukundan vekillerine tevdi edeceği kısımları ayırıyor. Dikkat buyurulsun. Hattâ yedinci maddeye ait bu bapta verilen birtakım takrirler dolayısıyla, bu kayıt ilâve edilmiş, bilâhara o encümen teşekkül etmişti. Geçen gün bir arkadaşımız buyurmuştu ki; bu mesele encümenin vazifesi dâhilinde midir? Haricinde midir? Meclisi Âli kudretinin ierasına tevkil ettiği bir Heyeti Vekilenin vazifesini tesbit ediyor. Encümenler bir memur gibi mukayyet değildir. Her şeyi Meclise arz edebilirler. Mebus olmak dolayısıyla onların da icrai ve teşriî sıfatı mevcuttur. O encümenin teşekkülünde her nasılsa bendeniz de bulundum ve dedim ki; bütün hâkimiyet bilâkaydüşart millettendir. Kuvvetler şu suretle tevazun edecektir. Binaenaleyh bu hükümetin şekli anlaşılmalıdır. Ve bu teklif üzerine denildi ki; Kanunu Esasi tadil olunmuyor, binaenaleyh onun hükmü henüz bakidir. Biz kendi salâhiyetimizden bir kısmının istimali için Heyeti Vekileye bir salâhiyet verdik ve onunla beraber mesuliyetini tâyin edeceğiz. O halde; şimdilik bu kısım tehir olunsun, esbabı mucibe bunu ihtiva etmektedir. Kanunu Esasinin birinci maddesinden yedinci maddesine kadar hükmünün baki olduğunu ifade ediyor. Bizim Kanunu Esasinin tağyir olunmayan maddelerinin ahkâmının baki ve icra olduğuna dair bir kararımız vardır. Diğer taraftan da Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir, diyoruz. Bendeniz bunlardan sıfatımızın ne olduğunu anlı-

yamadım. Her halde cihan nazarında inceden hükümetlerden birisine benzemek mecburiyetinde olduğumuzu iddia ettik. Encümeni âli bilâhara bu ciheti tâyin ve tesbit üzere meskûtanah bıraktı. Bugün bunun mevzuubahsolup olmyacağı Meclisi Âliye ait bir meseledir.

Sonra Heyeti Vekilenin sureti intihabı, asıl sadet buradadır, efendiler. Burada Meclis teşekkül eder etmez vekillerini intihabetti. O İntihap Kanununa ait müzakeratı muhtevi olan zabıtlara bakarsanız görürsünüz ki; ilk evvelâ birtakım takrirler verilmiştir. Onlarda bu icrai ve teşri salâhiyeti haiz olan Büyük Millet Meclisinin Encümenleri kendisinin icra salâhiyetlerini haizdir, deniyor. Fakat bilâhara den-di ki; icra için vekil olacaktır. Fakat mensubolduğu encümenle istişare edecektir. Çünkü Meclisi Âlinin murakabeye daima hakkı vardır. Vekil arkadaşlarımız buradan kalkar kalkmaz Babîâli taklidi olarak, bir Heyeti Vekile teşkil ettiler. Biz karşıımızdaki vekilin daima bizimle temasını isterken, onlar Heyeti Vekile diyerek, Babîâli kabiliyet ve tertibinde bir şey yaptılar ve kararları da Babîâli kararları gibidir, Babîâlideki karar ne şekilde ise buradaki de onun aynıdır. Şimdi bunun böyle olmasının ıstırarını bilâhara bir kanunla tâyin ettik. Hükümet dedi ki; biz tesanüde muhtacız. Meclisi Âlinin her gönderdiği vekillerle anlaşamıyoruz. Çünkü; aramızda tesanüt ister. Tesanüt meselesi ortaya çıktığı gibi artık siyaseti hususiye ve umumiye de bütün vekillerle beraber çalışmaya başladılar, Huzurunuzda gelen kanunlarda İktisat, Şer'îye, Dahiliye Vekillerinin inzalarını görüyorsunuz. Demek ki, tıpkı İstanbul kabinesi şeklinde, buradaki Heyeti Vekilede dahi tesanüt aramaya lüzum vardı. Eğer bu ihtiyaç hâsil olmuşsa, demek ki, encümen de bugün tesbit ettiği esaslarda ondan başka bir şey yapmamıştır. Bir zaman Heyeti Vekileye namzet göstermek usulü çıktı o zaman Meclis Reisi aynı zamanda Heyeti Vekile Reisi idi. Kendileriyle beraber çalışacak arkadaşları arasında tesanüt aradılar. Kendileri bilâhara Heyeti Vekileden ayrıldı. İki Riyaset hâsil oldu. Fakat o usul el'an baki kaldı. Bugün İcra Vekilleri Heyetine Meclisten lâalettayin bir arkadaş çıkarak, çalış diyoruz. Eğer bu mahzurlu ise bu-

gün yine o mahzur vardır. Sonra içlerinden birisi başvekil oluyor.

Şimdi gelelim encümenin yaptığına; encümen ne yapmıştır? Bu hususta encümen bir başvekil, bir de Şer'îye Vekili göstermiş, ona karşı tesanüdü muhafaza edebilmek için arkadaşlarını intihabat ve gel itimat al, demiş. Eferdiler, itimatla ben vekâlet arasında bir fark görmüyorum. Onlara yine ben veche tâyin edeceğim. bu teklife karşı her arkadaşımız birçok tereddüt göstermiştir. Halbuki bu şekil o İstanbul tertibindeki kabine şekli değildir. Fakat ne yapalım ki, Heyeti Vekileyi teşkil eden vekillerden her biri, son sistemi kavrayıp da, ben müstakil bir vekilim, dese ve tesanüt aramasaydı, böyle bir teklif tabî buraya gelmezdi. Fakat Heyeti Vekile bize bu ihtiyacı hissettirmiştir. Encümen bunu ıstırarı olarak, yani Heyeti Vekilenin tarihçesine bakarak, usulü idareye bakarak, bu usulü ittihaz etmiştir. Heyeti Vekile Reisiyle Şer'îye Vekilinin intihabını da Meclisi Âliye terk etmiştir. Şu şekilde olacaktır, ismi budur, dememiştir. Yani şekli tarif etmemiştir. Heyeti Vekile vardır. Şu suretle intihabolur ve şu suretle tedviri umur eder. Yine veche tâyin olunur, yine hesap vermeye mecburdur. Başka sıfatı yoktur. «Bilmem vekil mustakildir, bilmem ne oluyor, bilmem irtica oluyor», hiçbir şey olmuyor, efendiler. Bu mütalâatın hiçbirisini kabul etmiyorum, ne encümen ne de ben.

Sonra efendiler, arkadaşlarımızdan bâzısı bu kürsüden birinci maddeden yedinci maddeye kadar Padişah budur, Sultan budur, dediler. Biz burada Padişah, Saltanat görmüyoruz. Şimdi size söylüyorum ki, kağı arabaları ile giden millet saltanat istemiyor. Fakat...

MUSTAFA B. (Gümüşane). — Ne istiyorsun?

HÜSEYİN AVNİ B. (Devamla) — Milletnin refahını istiyorum. Onun şeklini de icabında tâyin ederiz.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Padişah belki kulübede oturmak isteseydi.

HÜSEYİN AVNİ B. (Devamla) — Padişah kulübede otursaydı ben de sarayda otururdum.

Şimdi yalnız mukaddes tanıdığımız bir makamı Hilâfet vardır. Ve o makamı kurtarmak için burada yemin etmişiz. O yeminimizde kati-

yen sabit kademiz. Onu gayemize kadar arıya-
cağız, istihsal edeceğiz ve o vakit kendisine ve-
receğiz, efendiler. O makam bugün Türkiye'de-
dir.

MUSTAFA B. (Tokad) — İslâmları istemi-
yor. Memleketi gâvurlara teslim etti.

HÜSEYİN AVNİ B. (Devamla) — Makamı
Hilâfet kimsenin değildir. Makamı Hilâfet âlemi
İslâmındır, Türk milletindedir. O makamı mâne-
vi ve kutsiyi Türk kanından hâsıl olma bir der-
yanın ortasında bir ada telâkki ederim. Binaen-
aleyh bu haktan hiçbir zaman vazgeçmeyiz. Fakat
İslâmiyete, Türklüğe hiyanet etmiş bir adam bu
makama yakışmaz. Binaenaleyh cihan bunda
müttefiktir. Bu adam bu makamın ehli değildir.
Biz bugün orasını boş, fakat mukaddes görüyo-
ruz. İşte ifadatımın hülâsası şu olacaktır ki, efen-
diler. Bu kanunun aleyhinde idarei kelâmı ben-
deniz bilmiyorum. Yalnız bu bir şeyi muhtevindir.
Büyük Millet Meclisi bilâkayıt ve şart vâzıulved
olduğu şeyin bir kısmını vekillerine tevdi ediyor.
Kanunu mahsus ahkâmı mucibince bunlar hangi
işleri yapacaktır?. Biz encümeninde bunu tesbit et-
tik ve bunun istimâlinde hangi bir kimse, hangi
bir şahıs süüistmal ederse onu mesul etmek cihe-
tini kanunda tesbit etmekte zannetmemki ihtilâf
olsun. Kim ister ki, bir vekil mukayyedolmasın?
Büyük Millet Meclisinin vermiş olduğu salâhi-
yetin haricine çıksın? Bunun aleyhine kimse
yoktur. Zaten kanunun aleyhinde idarei kelâm
eden arkadaşlar bu endişeden katiiyen vazgeç-
mediler. Encümenin teklifinde fazla hiçbir şey
yoktur efendiler. Evvelece koymuş olduğumuz
esasattan bahsetmekten başka bir şey değildir.
Diğer hususatta kararı biz değil, efendiler, ser-
bestîi efkâr, serbestîi matbuat hâsıl olduğu za-
man efkârı umumîye verecektir.

BİR MEBUS — Büyük Millet Meclisi verir.

HÜSEYİN AVNİ B. (Devamla) — Meclis ta-
bîi ondan iktisabı hakeder.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Usulü müza-
kere hakkında arz edeceğim. Efendim hep mad-
deler hakkında söz söyleniyor. Binaenaleyh mad-
delere geçilsin, maddelerde söylensin bunlar.

Dr. MAZHAR B. (Aydın) — Efendiler, mü-
zakeresine devam ettiğimiz Kanun Heyeti Veki-
lenin vazife ve mesuliyetini tâyin ve tesbit Kanu-
nu olduğuna göre, Heyeti Vekilenin ne zaman ve
ne şekilde doğmuş olduğunu biraz hatırlatmak

faideden hâli değildir. Büyük Millet Meclisi
vazifei icraiye ve teşriiyeyi zatında cemi ile te-
şekkül ettiği zaman, bunu her hangi bir Hükü-
metin şekline göre alarak, yapmış değil, geçirdi-
ği hâdisattan, içine girdiği cereyandan doğrudan
doğruya ilham almış ve bu şekli kabul etmiştir.
Hüseyin Avni bey biraderimizin buyurdıkları
gibi, millet daima Saltanat belâsından boynunu
kurtaramamış olduğundan ve elhaletü hazihi
kabul ettiği mücahede, yine, o mütefessih Hü-
kümetlerin kendi boynuna yüklediği belâ şek-
lindeki yükleri atmak için olduğundan o belâyı
da başından atmak mecburiyetindeydi, pek doğ-
ru söylediler. Binaenaleyh Büyük Millet Mecli-
si her iki vazifeyi uhdesinde cemetmekle, Garp
hukukıyyununun ve sairenin bahsettikleri şe-
killere muhalif bir harekette bulundu, fikir ve
kanaatinde bulunanlara taraftar olacak değilim.

Hükümet, devlet teşkilâtı, milletlerin kendi
refah ve saadetlerini temin etmek için kurulmuş
şekiller olduğuna göre, birer nam altında tavsif
edilmiş olan Cumhuriyet, Kraliyet veya Meşru-
tiyet gibi kelimelerin ifade ettikleri şekillerden
değil, onların tarzından müstefidolurlar. Bir
Hükümet vardır ki; belki Meşrutiyetten, Cum-
huriyetten çok geri ve belki Meşrutiyete bile ta-
mamen girmemiş gibidir. Fakat tamamen hâ-
kimiyeti millîye esasına istinadetmiş hükümet-
ler kadar kendi milletinin arzu ve âmâlini tat-
min edecek şekildedir. Onun teşkilâtı, kavanin
ve nizamâtı bunu temine kâfidir. Binaenaleyh
bir şekilden ziyade, milletın ve memleketin ica-
bını düşünerek bu şekli hükümeti yaptığımızı
kaaniim. Heyeti Vekile de bu icabatın tahtı te-
sirinde meydana gelmiştir. Bu icabatın tahtı te-
sirinde olarak yapılmış olan Teşkilâtı Esasiye
Kanununun birinci maddesiyle de maksadı ha-
kiki daha aşikâr bir surette tesbit edilmiştir.
Birinci maddede; «Millet bilâkayıt ve şart hâ-
kimdir.» Denildiğine göre, bu kabine usulüyle
Hükümet ve devlet vazâifini göreceğ ellerin ta-
addüdü ve birçok derecata taksimi ve bu me-
yanda Büyük Millet Meclisinin bir kısım salâ-
hiyeti icraiyesini ve vazâifini âdeta katî şekil-
lerde Hükümete devir ve ferağ ile, bilâkayıt
ve şart hâkimiyet esasından vazgeçmiş maka-
mında bulunuyor. Milletın bilâkayıt ve şart hâ-
kimiyetinin en uzak ve en yakın yerlere vasita-
sız olarak, kendi eliyle ve fikrî temaslarıyla ic-
rasının daha kolaylıkla kabil olduğuna kaaniim.

Binaenaleyh kabine şeklinin aleyhindeyim. Kabine şekli mesuliyeti vükälâyı tâyin edecek şekilde mevzuubahsedilmiş olmasına göre, pek de mahallinde masruf olmadığı zannındayım.

Mesuliyeti vükälâ meselesine gelince; ilk Heyeti Vekile teşekkül ettiği zaman mevcut kavanin tamamen muteberdir, dedik. Heyeti Vekile vazifesi, mevcut nizamât dâhilinde, filâneâyı yapacaksın, filâneâyı yapmıyacaksın, diye bir maddede müsbete ile taayyün etmemiş olduğu için, her türlü vazai fi üzerinde cemetmiştir ve mevcut kavanin ve nizamâtın haricinde vâridi hatır olacak şeyleri de, Meclisin münakaşası dairesinde yapabileceği salâhiyetiyle, bu kudreti, kendilerinde bulundurmış olmaları için âzami salâhiyeti haizdirlere. Bu kadar salâhiyeti haiz ve Meclis namına vekâleten ifayı umura mezun bulunan vekillerin o salâhiyet mukabilinde elbette mesuliyetleri lâbüv ve lâzımdır ve o noktai nazardan arz ediyorum ki; bu salâhiyetler tâyin ve tahdid edilmiş değildir. Bütün salâhiyetleri Meclis namına vekâleten ifaya mezun edilir. Binaenaleyh şu veya bu noktadan ara, sıra bâzı vekil arkadaşlarımızın, kendi şahsi zihniyetleriyle, ben hem icra, hem teşri salâhiyetini haizim, bundan mesul değilim, gibi bence garibe teşkil edecek beyanatı, belki Meclis aramızdaki yanlış telâkkiden inbias etmiştir. Fakat hakikatte bu kadar salâhiyetleri uhdesinde cemededen arkadaş, pek tabii mesuliyeti de kabul etmiştir, demektir. Binaenaleyh biz, o mesuliyet şimdiye kadar mevcud olmayıp, şimdi yeniden meydana çıkarıyoruz gibi bir vaziyette değiliz. Gerçi daha Meclisin hini teşekkülünde Heyeti Vekilenin Meclisle olan münasebatını tâyin etmek esas Meclisin hemen bütün ekseriyeti tarafından arzu edilmişken, ihtimal ki inkılâp ve ihtilâl devresinde yaşayan meclisler gibi, Meclisimizde de kendisini pek çok kanunlara raptetmemek kanaati hâsıl olmuş, hattâ bidayette Nizamnamei Dahilin bile mevkii meriyete vaz'ı münasip görülmemiş; bu mesele pek çok zaman sürüklenmiş ve nihayet Teşkilâtı Esasiye Kanunu bu meseleyi sarahaten izah edince, artık mesuliyeti vükälâyı tanzim etmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Fakat mesuliyeti vükälâyı tâyin ederken bendeniz Hüseyin Avni Beyin fikrine iştirak edemeyeceğim. Encümen her halde bu hususta salâhiyeti haricine çıkmıştır. Teşkilâtı Esasiye Kanununun tesbit ettiği şekilde bir He-

yeti Vekile mevcutken, ona muarız bir şekilde Heyeti Vekile teşkili elbette encümenin salâhiyeti haricinde olur.

Teşkilâtı Esasiye Kanununda; «Heyeti Vekile kendi aralarından birini İcra Reisi intihabeder.» diye sarahat mevcutken bir kabine teklif etmek için, evvelâ Teşkilâtı Esasiye Kanununun buna muarız olan maddelerini zannederim ki kaldırmak lâzımdır. Encümen bu meseleyi tâyin ederken bir ikinci noktai nazardan her halde hilâfi salâhiyet değilse bile bilâlüzum şeylerde bulunmuştur. Hukuku Hilâfet ve Saltanatı teyideder bir şekilde, ayrıca bir bahis açması bence muvafık değildir. Esasen Teşkilâtı Esasiye Kanununun bir kısmında bu mesele mevzuubahsolmuştur. O zamanki müzakerat, milletin bunu kendi arzu ettiği şekil dairesinde tâyin ve tesbit edeceğini göstermiştir ve esasen mesuliyeti vükälâ ile hiçbir alakası yoktur. Binaenaleyh bu meselenin hiç mânası yoktur. Bu teklifte mevzuubahsedilmeseydi daha iyi olurdu. Encümenin bundan feragât etmesi belki daha mâkul olur.

Meclisin salâhiyeti icraiyesi meselesi Meclisçe birtakım dedikoduyu muciboluyor. Acaba Meclis salâhiyeti icraiyesini suiüstimal mi ediyor? Yoksa iyi mi ifa ediyor? Bu hususta şekiller aramak mecburiyeti hâsıl oluyordu. Şimdiye kadar hakikaten Meclis icrai mesailde, salâhiyete mütaallik bâzı hususatta, Heyeti Vekileyi ikaz ile, vazifesini yapmakla iktifa etmiştir.

Bendeniz görüyorum ki; bu teklifi kanuniyi iki şekilden dolayı Meclise sevk etmişlerdir. Birisi; namzetlerin irae si ve intihabın şekli meselesi. İkincisi; tanzim edilen kanundan mülhem olan bâzı şeylerde bir noktadaki tekâsüfü müvazenei ihlâl eden şeklidir. Her halde Heyti Celilenin ekseriyeti, esasen öteden beri intihabatta cereyan eden ahvale nazaran, bu meselenin namzet irae si suretiyle intihap şekline taraftar olmakla bendeniz bu noktai nazardan bu hususta fazla söz söylemeyi zait addediyorum.

Sonra, Makamı Riyasette fazla kuvvet ve salâhiyet tecemmü ettiğini gösteren ve onları nez'edici bir iki madde vardır. Makamı Riyasete teveih edilen vazifeler çok mudur ve mutlaka kaldırılmalı mıdır? Kaldırılmamalı mıdır

ve kaldırılrsa ne şekilde kaldırmak lâzımdır? Bu cihet mevzuubahsolabilir.

Geçen gün arkadaşlarımızdan birisinin dediği gibi, Kabinenin bâzı kararlarının Meclis Reisi tarafından tasdikünün mecburi addedilmesi ve bunun da itlak ile olması, hakikaten doğrudan doğruya kabul edilemez. Meclisin Heyeti Umumiye ve mâneviyesinde mesuliyetin bulunduğunu tesbit eden lâyihai mezkûre bilâetkik Meclisi mesul addetmek, Reisi de alelülâk tasdik meselesinden dolayı gayrimesul bulundurmamak istemez! Çünkü bilâetkik tasdik mecburiyeti, tabii mesuliyeti dai değildir. Binaenaleyh bunu bâzı eşkâle taksim etmek mümkündür zannediyorum. Meselâ Riyaset ne gibi hususta tasdik vazifesini ifa eder? Bunların bir kısmı vardır ki, hilâfet ve saltanat vazifesini Meclis görmekte bulunmasına nazaran, doğrudan doğruya bu maksatla ve bu makamın verdiği salâhiyetle bâzı evrakı imza etmek meselesi vardır. Bu gerçi görenek olarak gelmiş. Bu mesele mucibi münakaşa mıdır? Tasdik lâzım mı, değil mi? Meselesi mucibi münakaşa ise de, fakat evvelce olduğu gibi, tasdik etmek lâzımsa, İstanbul'daki hükümdarın yaptığının aynı tasdik mesailinde Reis de aynen yapar. Bu tasdik meselesi bilâetiraz yapılan tasdiklerdir. Meselâ birçok kararlar vardır ki, Reis itiraz etmeksizin imza eder ve bâzı kanunlar vardır ki, Reisin bunları, itiraz etmeksizin tasdik lâzımdır. Fakat Riyasete taallük etmeyen bâzı mevât da vardır. Fakat madem ki, Reis icrai vazifesine taallûku hasebiyle Meclis namına imza ediyor tabii bu gibi mesailde Riyasetin hakkı tetkiki vardır. Çünkü suiistimal ediliyor; demektir. Meclis icrai sıfatını istimal ederken madem ki, bir kısım vezaifi Heyeti Vekileye vermek ve bir kısmını Mecliste, yani kendimizde alıkoymak istiyoruz, alıkoyacağız, binaenaleyh kendimiz de alıkoyacağımız aksam için, bendeniz, icrai vazifenin gayet mahdut bir şekilde Meclise ve mütebaki kısmının Kabineye veyahut Heyeti Veikleyle devri fikrinin aleyhindeyim.

Heyeti Vekilenin görebileceği işi, Hüseyin Avni Beyin buyurduğu gibi, tahdidetmek doğru değildir. Madem ki, Meclisin icrai vazifesinden dolayı Heyeti Vekilenin icrasına müsaade ettiği mesail vardır ve kendisine alıkoyduğu aksam da doğrudan doğruya Mec-

lis Reisinin muvafakatiyle Heyeti Vekileden çıkabilir. Şu halde doğrudan doğruya Heyeti Vekilenin yapamayacağı aksam dahi Meclis Reisi tarafından tâyin ve tahdidedilebilir. Daima milletler kendi hükümetleriyle hali mücadelede olduklarına ve mücadelede bulunacaklarına nazaran, bunun men'i için Hükümet tarafından konulan takyidatın hiçbir tesiri olmaz. Ve milletler daima hükümetleriyle mücadele eder ve bu mücadeleler elbette içinde yaşadığımız gibi, intihabat ve inkilâbat vucûda getirir, vukua gelir ve bu böyle iken Büyük Millet Meclisinin, milletvekillerinin kendi ellerinde bulundurdıkları âzami kuvvetleri bâzı esbap dolayısıyla terk eder, şeklinde bir vaziyet almaları her halde doğru bir şey değildir. Âzami kuvvetleri kendi ellerinde bulundurmaya çalışmak milletvekillerinin en büyük bir vazifesidir. Ben intihap şeklinin biraz na müsaitliğinden ve Makamı Riyasetten verilmiş olan kuvvetlerin ve salâhiyetin fazlalığını düşünürken kendim daha aşağı düşmeyi değil, fazla gördüğüm kuvvetleri tahdidederek, yani birçok salâhiyetleri kendiliğinden vermek suretiyle beyanı fikir etmek isterim. Binaenaleyh ve bu şekli kabine usulünde aramak ve İstanbul'daki şekillere benzetmek mecburiyeti de yoktur, ve olmamıştır. Yoksa milletvekillerinin iş ve salâhiyetini tâyin ederek şu işten, şu işe kadar olan aksamını doğrudan doğruya ifa hususunda tamamen serbesttir.

Şu kadar taahhüdü maliyi mutazammın mukavele yapmak gibi mesail doğrudan doğruya Meclise aittir. dedikten sonra, artık Maliye Vekilinin doğrudan doğruya o hususta salâhiyeti vâsidedir, hattâ öyle bir şey olmasını isterdim ki, vekillere verilen bu şekiller doğrudan doğruya Heyeti Vekile kararıyla dahi kabili fesih olmasın. Ve hiçbir zaman da olmamalıdır. Vekiller mademki doğrudan doğruya intihabedilmiş ve tahdidedilmiş bir hudut ve çerçeve dairesinde benim vekilimdirler ve o salâhiyet dairesinde çalışmaya mecburdurlar, binaenaleyh Meclisin verdiği salâhiyeti Heyeti Vekile feshedemez. Ben eğer her hangi bir vekili şu kadar bir bütçe ile tavzif kılmışsam, benim malûmatım haricinde Heyeti Vekilenin bir kararıyla veya her hangi bir vekilin kararıyla bunun aleyhinde hareket

etmeyi bendeniz doğru görmüyorum. Eğer Maliye Vekâleti, Nafia Vekâletine tahsis edilmiş parayı başka bir yer için, daha ehem ve müreccih gördüğünden, Nafia Vekâletinin tahsisatını kesmek lüzumunu hissediyorsa, onun dahi Heyeti Vekile kararıyla olmasına razı değilim. Eğer icra reisi meselesi, eğer vekillerin umum ve hususatta kendi vazaifi dairelerinde yürümelere için bu kanunda olduğu gibi bu tarzda icra ve evvelece icra reisi doğrudan doğruya Meclisin reisi iken, bilâhara intihabetmeleri şeklinde vâkı olan tebedül kabine şekline doğru bir tekâmüle değil, ancak Meclisi Âlinin kendi arasından, daha başka şekilde; itimadını haiz vekil intihabı, aralarında en ziyade lâzım olan tesanüdü temin etmiş olacağından daha iyi olacağına kaaniim ve şunu da arz edebilirim ki, tesanüt meselesinde siyaseti dâhiliye ve hariciyenin en umumi şekillerini, siyaseti dâhiliye ve hariciyesinin esas cephesini Meclisi kendisi göstermiştir. Misakı Millî ve Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile. Ve Meclisin bütün seneden beri cereyan eden müzakeratiyle, vaziyeti hariciyesinde sarîh bir surette görülmesi lâzım gelen hatlar, pek kalın çizgilerle çizilmiştir. Onun için ayrıca çizgi çizmek mecburiyeti yoktur. Çizilecek çizgiler her vekâletin hidematına ait olabilir. Yoksa umum çizgiler çizilmiştir.

Binaenaleyh mesele bu şekilde olmadıkça bendeniz doğru ve muvafık bulmuyorum. Belki vekil beyler aramızdan ayrıldıktan sonra, Meclisin esasen tarzı teşekkülü itibariyle muhafaza edilmesi lâzım gelen samimiyetin ortadan kalkması gibi bir fikrin tevellüdedeceğini zannediyorum. Vekillerin, her zaman icra salâhiyetini haiz olan Meclisin encümenleriyle bile istişare etmeleri zarureti kabul edilmiş iken, heyeti umumiyesiyle daima müşavere ve münakaşaya gelmesi, en doğru ve mantıki bir hareket olur. Eğer vekiller bu ciheti ihtiyar etmiş olsalardı, değil kendi aralarında, hattâ Meclisle vekiller arasında ademiitimat değil, tesanütsüzlük dahi meydana gelmezdi. Bugün bunun kaydedilmiş olmasıdır ki, bu samimî ve mütesanît addettiğimiz şeyleri temin etmeye, bu ayrı yolları bulmaya bizi mecbur etmiştir. Yoksa Vekil Bey kendisi için mucibi tereddüt gördüğü veyahut kendi kanaat ve içtihadına muhalif addettiği mesailde doğrudan doğruya Meclise gelip münakaşa ve müşavere edecek olsa acaba kendi mevkiini tahkim mi etmiş olur? Yoksa kudre-

tini kayıp mı etmiş olur? Elbette tahkim etmiş olur. Bu suretle vazifei vekâleti kavi bir surette ifa etmiş olacaktır. Bunlar yapılmış olsa zannedirim ki; tesanüt ve sair meselelerin tesbit ve temini için suveri muhtelifce aramak mecburiyeti zail olur. Bendeniz biraz bu meseleyi kısaca meslekimle dahi alâkalandırmak isterim. İnsanların vücudu başlıbaşına müstakil bir devlet gibidir. Ve bütün vazaifi bedeniye, birçok muhtar ve müstesna şekildeki birçok âzaya tahsis edilmiştir. Mecmunun başında da daima harekâtı tanzim eden bir heyeti vekile, idare edici bir heyeti merkeziye ve bizim Büyük Millet Meclisi vazifesini gören dimağımız vardır. İnsan eğer kendi vücudunu tamamen mütalâa ve tetkik edecek olsa, zannediyorum ki; ne Avrupa devletlerinin şekillerine, ne de hukukiyunun kitaplarına müracaat eder. Kendisi için âzayı beşeri örnek ittihaz ederek bir idare şekli bulabilir. Âzayı beşerin vazifeleri o kadar ayrılmış ve aralarında o kadar mühim bir tesanüt vardır ki; bu tesanüdü aynı zamanda muhafaza eden, her zaman, daima en ufak noktalarla münasebatını idame ve mevcudiyetini muhafaza eden asap vasıtasıyla dimağ, bunu mükemmelen temin etmektedir. Ne karaciğer, insanın midesine ve ne böbrek, insanın dalağına karışır. Sonra vücudun bir noktasına, her hangi bir uzva ârız olan ufak bir zaafı, bilâtehhür diğer uzuvlar üzerine alarak o uzvu felâketten kurtarmaktadır. Bu hususta dimağ dahi vazifesini derhal ifadan geri kalmamaktadır. Her hangi bir uzva karşı kan sevk etmek lüzumu hâsıl olduğu vakit, dimağ, asap vasıtasıyla emreder, o havalideki kan damarları oraya fazla kan sevk eder, vücudun mikroplara, hastalıklara karşı müdafaatını tezyideder. Bu husus devlet teşkilâtına o kadar muvafık, o kadar mutabıktır ki, bundan biz biraz da ders alsak ve tetkik etsek zannedirim ki, lâyıık olduğu şekli bulacağız.

FAHREDDİN B. (Kars) — Bu kanunu doktorlar yapsın.

MAZHAR B. (Aydın) — Doktorlarla konuşmak lüzumu hissedildiği zaman arzı malûmat ederiz.

REİS — Efendim, daha çok söz söyleyecek arkadaşlar var. On dakika teneffüs edelim de tekrar müzakere ederiz.

İKİNCİ CELSE

REİS — Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTİP : Feyyaz Âli Bey (Yozgad)

REİS — Efendim, ekseriyetimiz hâsıl oldu. Celse küşadedildi.

Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair olan Kanunun müzakeresine devam ediyoruz.

Söz, Yahya Galib Beyefendindir.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Efendim, Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair kanun bugün müzakere ediliyor. Bu sayarı şükrandır. Çünkü, şimdiye kadar, hükümetimizi idare eden Heyeti Vükelânın mesuliyetine dair bir teklif vâkı olmamıştı. Efendiler, millet, hükümet, hükümdar; hep dillerde bu üç kelime dolaşıyor. Maatteessüf bu milleti muazzamai islâmiye hiçbir zaman hükümetinden, hükümdarından fayda görmemiştir. Meşrutiyetin ilânından evvel ve ilânından sonra, gerek hükümdar ve gerek hükümet daimî surette, kaldırdık, dedikleri istibdadı vaz ile evkatgüzar olmuşlardır. Nihayet işi o dereceye getirdiler ki, milletın hukuku âliyesi mahvolmak üzere bulunuyordu. Millet kendi akli ve iz'arı icabatı derhal vekillerini tâyin etti. Bu Meclisi Âlinizi teşkile muvaffak oldu. Düveli mütemeddinede cari olan usul ve kavanin nasıldır? Bilmiyorum. Hükümdarandan binlerce fenalık gören bu millet, vazifeleri kendi nefsinde cemetti. (Gerek icrai, gerek teşriî vazife bana aittir) dedi. Bizde bir millet var, bir de hilâfet var. Düveli mütemeddinede cari olan teşriî ve icrai vazife usul ve kavaidi nasıldır? Bilmiyorum. Benim bildiğim sathi bir vaziyettir. Bir meclisi teşriisi var, bir hükümdarı var. Bir de hükümeti var. Fakat bizde bir millet var, bir de hilâfet var. Teşriî ve icrai vazifei islâmiye tâyin ve tasrih edilmiş. Onun için bizim şimdi teşriî ve icrai vazifemiz doğrudan doğruya millete taallük ediyor. Hilâfetin vaziyetini, vazifesini seriati mutahharai islâmiye tâyin ve tasrih etmiştir. Efendiler onun için bizim şimdi düşüneceğimiz mesele, halifenin vazaiifi değil, girdiğimiz dâvayı halletmek için lâzımgelen umuru idaredir.

Bugün bendeniz görüyorum ki; Meclisi Âlinizde hem icrai ve hem teşriî vazaiif tamamıyla hafi celselerde tecelli ediyor. Gerçi vükelânın vazifesi taayyüm etmiştir, umuru idarede icrai vazaiif, onun için hafi celselerde belli oluyor. Bendeniz milletin bir hükümete bahşetmediği bir salâhiyeti alıp da doğrudan doğruya bir kabine reisi tarafından intihabedilmiş olan bir heyeti vekileye vermesine taraftar olamayacağım. Çünkü bu, tecrübe edilmiş bir şekli hükümettir. Bundan hiç bir zamanda faide görülemediği. Muzırâtı adidesi görülemediği. Şimdi tâyin edeceğimiz Başvekile; kendi noktai nazarı dairesinde arkadaşlarını bulsun, seçsin diyoruz. Zannediyorum ki arkadaşlarımız içinde hepsinin vazifesi tesbit edilmiştir. Asıl esasat ve gaye bu milletin vahdetini temin etmek, bu milletin istiklâlini muhafaza etmek, misakı millî dairesinde hareketimizi nihayete kadar ileri götürmekten ibaret kalıyor. Şu halde Heyeti Vekilenin vazaiifi taayyüm etmemeli; böyle meşkûk bir vaziyette mi kalmalı? Hayır ona taraftar değilim. Heyeti Vekilenin vazifesi on sekiz maddelik bir kanun içerisine giremez. Buna bir kanun yapmaya lüzum yoktur. Bunun için bir nizamname kaleme almak lâzımgelir. «Maliye Vekili şu yazıfeyi icra eder. Şu dereceye kadar vazifesini ifa edebilecektir. Bundan öteye geçtiğinde Meclise arz edecek» demek lâzımgelir. Bu kadar mühim gavaili (onsekiz) madde içerisinde toplamak ile bilmiyorum ki Heyeti Vekileye lâyıf olduğu veçhile bir veçhe tâyinine muvaffak olunabiliyor mu? Bendeniz bu noktai nazardan muhakeme ediyorum. Evet, Heyeti Vekilenin vazaiifi taayyün etmeli. Fakat esbabı mucibe mazbatasında gösterilen mevaddan bir şey anlıyamadım. «Bu lâyhada, kanunu esasının yedinci maddeye kadar hükmü mutadır.» deniliyor.

Efendiler biz yemin ettiğimiz vakit «Millet mevcudiyetini muhafaza edecektir. Milletin

istiklâliyetine hiç kimse tecavüz etmeyecektir.» Diye yemin ettik. Böyle yemin edilmedi mi? Kanunu Esasi iptidai teşekkülünden beri bu millete baş belâsı oldu. Kim Kanunu Esasi namını zikrederse menfalara gidiyordu. Denizlere gidiyordu, zindanlarda çürüyordu. Meşrutiyet ilân edildikten sonra Kanunu Esasiyi; Hükümeti idare eden zevat kendi fikirlerine reylerine göre tashih ettiler. O vakit hatırımdadır. Meclisi Mebusan ilk açıldığı zaman mebusanı muhteremeden birisi dedi ki: «Efendiler Kanunu Esasi kalemle yazılır, fakat üzerinden derelere kan akmadıktan sonra teeyyüdetmez.» Bunun dediği maatteessüf. husule geldi. Evet dereler gibi kan aktı. O maddeler de silindi ve kaldırıldı.

Şimdi birinci maddeden yedinci maddeye kadar olan mevât, doğrudan doğruya Makamı Hilâfetin hukukuna aittir. Bugün efendiler, bunu itiraf etmeliyiz. Bu bir hakikattir. Hükümdar olan zat bunun üzerinden ırmak gibi kan aktı. Ve hâlâ da akıyor. Biz bu vâdiden değil, doğrudan doğruya bir tarik takibederek Heyeti Vekileye vche tâyin etmek icabediyorsa düşünerek, ona dair bir kanun tanzim etmeğlimiz lâzımgelir. Binaenaleyh; bu kanunu bendeniz nâkıs addederim. Hiçbir vakit bu kanuna mükemmel bir kanun diyemem.

NECATİ B. (Erzurum) — Bendeniz yalnız bir iki söz söyleyeceğim. Bir defa bu kanunu sayanı müzakere görüyorsunuz. Çünkü madem ki, bir mesele üzerine Mecliste muhtelif efkâr husule gelmiştir. Bir noktâi nazarı, her hangi bir ekseriyetle olursa olsun, reddetmekten ise, bütün nukatı nazarı telif etmek taraftarıyım. Onun için sayanı müzakere görüyorum.

İkincisi: Şimdiye kadar tatbik etmekte olduğumuz şekli hükümet, tamamiyle arzuyu millîye muvafık bir şekilde neticeler vermemiştir. Biz yalnız bugünün değil, yarın da düşünmek mecburiyetindeyiz. Bendeniz öyle arzu ederim ki; yarın hasınlarımızdan hiçbir kimse karşımıza geldikleri zaman, bize demesinler ki; «Siz Anadolu'da bir hükümeti millîye değil, bir hükümeti şahsiye teşkil ettiniz.» Bunu diyemezsin. Bunu dedirtmemek isterim. Onun için bu şeklin tadil edilmesi lâzımdır. Bir Makama Meclisi Âliniz Heyeti Vekile Riyasetini ve Heyeti Vekile namzetlerini tâyine salâhiyet veriyor. O zaman Meclisi Âlinin salâhiyeti ve vaziyeti bu şekle inkılâbedebilir. Onun için bu kanunun tafsilâtın-

dan sarfı nazar ediyorum. Fakat; bizim maksadımızı arzu ettiğimiz şekli tamamiyle ifade etmemektedir. Bu da tabiidir. Fakat; heyeti umumiyesi itibariyle kabul edilmesi fikrindeyim.

Sonra maddelerde birçok noksanlar vardır. Hattâ mütenakıs maddeler de vardır. O maddelerde birer birer nikatı nazarımızı izah ederiz. Diğer nazariyat ve saireye bendeniz geçmiyeceğim. Mesele bundan ibarettir.

MAHMUD ESAD B. (İzmir) — Muhterem efendiler, Muhterem encümenin Meclisi Âliye getirdiği esbabı mucibe lâyihasının ihtiva ettiği mâna ile lâyihaya müdafaa eden beyefendinin fikirleri arasında bâzı tezatlarla evvelemede ilişmek isterim. Muhterem Salâhaddin beyefendi irat buyurdıkları kıymetli nutkunda bize encümenin maksadının her şeyden evvel devlet idaresinde istipdada mâni olmak ve dolayısıyla mesuliyete tâbi olmak olduğunu beyan buyurdular. İstipdada mâni olmak mesuliyet esasını vaz'etmek için de tefriki kuvanın elzem olduğunu söylediler. Evvel emirde bir noktaya ilişmek istiyorum. Kemali dikkatle muhterem encümenin bize getirdiği lâyihaya tetkik ettim. Bu lâyihada tefriki kuvadan ziyade parlamenterizm sistemine müsadif oldum. Tam mânasiyle parlamenterizm usulüne değil, tefriki kuvadan ziyade parlamenterizm usulüne daha ziyade temas edebilecek birtakım noktalara müsadif oldum. Her şeyden evvel şurasını arz etmek isterim ki, efendiler; tefriki kuva esası - ki muhterem arkadaşım Zekâi beyefendi pek güzel iliştiler, biraz daha izahat verselerdi bendeniz için tefriki kuva mephasında söz söylemeye lüzum kalmazdı - tefriki kuva, bugün dünyamızın hemen hiçbir yerinde tatbik edilememiştir. Tefriki kuvadan maksat, Hükümeti, üç büyük kuvvetten mürekkep farzetmek; üç büyük kuvvet tarafından tatbiki kabul edilen bir sistemdir. Bu sisteme göre kuvvei adliye bir heyet tarafından, kuvvei icraiye ikinci bir heyet tarafından, kuvvei teşriiye de doğrudan doğruya milletin mümessili sıfatıyla gelen heyeti mebusan tarafından tatbik edilecek ve bunların diğerine tecavüz hakkı olmayacak, müdahale hakkı bulunmayacaktır. Esası İngiltere hukuku esasıyesinden alınan bu sistem bilâhara (Montesquieu) tarafından uzun uzadıya şerhedilmiş ve buna en ziyade sadık kalan bugün Şimalî Amerika ile Müttehidedi Amerika Hükümeti olmuştur. Fakat, tatbikatta ora-

da da tefriki kuva esasını tamamiyle tatbik edilememiş ve kabul edilememiş ve tatbikat sahasında bu sistem kısır kalmıştır. Buna dair meşhur hukuk ulemasından - şunu da istitraten ilâve edeyim ki, burada bâzı hukuk ulemasının nazariyelerinden diplomatların fikirlerinden bahsetmek isterim. Bunu ukalâhktan ziyade dâvayı ispat edebilmek için diğer âlimlerin fikirlerine muhtaç olduğuma hamlediniz efendiler - Hukuk ulemasından Duguit diyor ki: «Tefriki kuva tatbikatta Hristiyanlığın teslisi gibi hayal kabîlindedir. Teslis nasıl bir hayali muhal ise kanun sahasında ve tatbikat sahasında da tefriki kuva öyle hayali muhal oldu.» diyor. Hakikaten efendiler bu sistemin en ziyade tatbik edildiği yer, Amerika olduğu halde orada bile Parlâmento ve Âyanın ayırdığı daimî komiteler tarafından heyeti icraiyeler, daima teftiş altında bulunmakta ve mesaili mühimmede komitelerin tasdikine iktiran etmeksizin hiçbir karar verememektedirler.

Binaenaleyh görülüyor ki, efendiler esas itibariyle bir hayalden ibaret olan bu tefriki kuva yalnız kitap sayfalarında yer bulabilmiş, fakat tatbikat sahasında hiçbir müsmir netice, feyizli bir netice verememiştir. Bunun şöyle, böyle en ziyade sadıkane tatbik edildiği memleketlerde bile büyük ve mühlik neticeleri olmuş ve memleketi müşkül vaziyete sokmuştur. Bakınız efendiler, (Vilson) ahiren yazdığı bir eserde Amerika'nın tefriki kuvadan ne kadar zarar gördüğünü söylüyor.

Bizim Kanunu Esasımız Hükümetin salâhiyeti umumiyesinde birtakım küçük kısımlara ve parçalara ayrılmasına sebeb oluyor. Yani bundan maksadı kuvayı selâsedir. Hükümetin her kısmı küçük bir hisse mesuliyet taşımaktadır. Fakat bu mahdut mesuliyetlerin tatbiki bu kısımlara kaçamak yolunu temin ediyor. Çünkü bunlar ayrı gayrı bir şey değildir. Esasta birdir. Binaenaleyh gayritabîi olarak mâfevkattabia neticesi olarak, bunları zorla ayırmak neticesi olarak, üç kuvvete taksim etmek, binnetice mesuliyet esasını temin ettiremiyor. Bu kısımlara birçok kaçamak yolları temin ediyor. O suretle ki, mesul edilmek istenilenler kabahatlerini derhal komşusunun üzerine atmakta müşkülâta müsadif olmuyor. Yani kuvvei icraiye teşriiyeye, teşriye, adliyeye atıveriyor. Çünkü birbirine girift. Şu halde mektep hocası olan yani asıl hâ-

kimiyetin sahibi olan millet, vakti geldiği zaman kırbaçı hangi kabahatliye vuracağını nasıl bilecek? Diyor.

İnkârı gayrikabilidir ki; bu tefriki kuvadan hâsıl olan netice, mesuliyetin saklanmasıdır. İşte bu buhranlı anlarda Devletin hareketini pek felâketli, pek mahuf bir hale getiriyor. Vilson; (Bu şekil, yani kuvvetleri tefrik ve mesuliyetleri tahdidetmek, bizim Devlet esasımızın açık bir noksanıdır. Amerika'lılar bunu ikmal etmelidir.) diyor.

(Görülüyor ki, muhterem efendiler tefriki kuvaya en sadık kalan Amerika'da bile bunun tatbiki mümkün olamamış ve tatbik edilen ci-herleri de bir semere vermemiş. Amerika'nın Reiscumhuru bundan bizzat şikâyet etmiş ve kuvvetlerde vahdet esasının tesisini millete teklif etmiş. En ziyade tefriki kuvaya taraftar olan (Esmein) adında bir müellif olduğu halde, o dahi tefriki kuvanın mümkün olmadığını ve binaenaleyh parlamentonun daima hâkim mevkiinde kalacağını söylüyor. Bununla bu ciheti arz ediyorum ki, tefriki kuva arkasından koşmak, bunu kabili tatbik görmek, olmayacak bir şey ile uğraşmak, bir serap ardından koşup gitmekten ibarettir. Hattâ; (Neker) adında bir Alman muallimi tefriki kuvanın hâkimiyeti millîye esasına muhalif olduğunu ve devlette elzem olan vahdeti siyasiyi tefriki kuvanın ihlâl ettiğini ve bundan dolayı daima heyeti icraiyenin heyeti teşriiyeye tefevvuk ettiğini ve istipdadın bu suretle daha çok yol aldığı söylüyor. Ve reddediyor. Cenubi Amerika, Şimali Amerika'dan tefriki kuva esasını kabul etmiş. Fakat Tan Gazetesinin yazdığı uzun bir makalede; (Amerika'nın ihtilâllerden kurtulmamasına, Meksika'nın kan içinde kalmasına sebep, tefriki kuva esasının tatbik edilmesi ve bunda esas olarak, heyeti icraiyenin teşriyeden fazla kuvvetli bir mevkide kalarak; daima memlekette darbei hükümetle millet hâkimiyetini rahnedar etmesinden neşedediyor), diyor. Efendiler; bunu kabul ettiğimiz gün, farzıma hal olarak, şunu her şeyden evvel takdir buyurmak lâzımdır ki; bu, heyeti icraiye kuvvet vermektir. Atalar sözüdür: «Söz kılme taşıyanındır.» Esasen icrai kuvvet, kudret, heyeti icraiyenin elindedir. Bir de tefriki kuva esasını kabul ettiğimiz gün, tam mânasıyla yani

- heyeti teşriyenin heyeti icraiyye katiyen müdahaleye hakkı kalmadığı gün - Amerika'daki usul veçhile Montesquieu'nun tarifi veçhile - heyeti teşriyenin icraiyye nüfuz etmediği gün, bu memlekette neler olacağını tasavvür buyurunuz, efendiler. Biz Parlâmentonun şiddetli murakabesine göre memleketimizi sabık kanunu esasi ile darbei hükümetten kurtaramadık. Ondan daha ileri giderek, Parlâmentonun yani Türk milletinin hâkimiyetini kasrederek, heyeti icraiyye büyük bir salâhiyetle teşhiz ettiğimiz vakit bilgi seviyesi çok yüksek olmıyan bu memlekette heyeti icraiye istipdadı, heyeti teşriye istipdadından daha çok tehlikeler tevlidebilir. (Şüphesiz, sadaları)

Efendiler; Heyeti Vekile, en nihayet millet, istibdadı demektir. Millîetin istibdadı onun menafii umumiyesine muhalif olanlara karşıdır. Bu memleket için bir feyz, bir sadettir. Bu memleketin kurtulduğu gün heyeti teşriyenin istibdadı cari olduğu gündür. Heyeti teşriyenin Türk milletine istibdadı cari olmayacaktır. Heyeti teşriyenin istibdadı heyeti icraiyye karşı olacaktır. Ve diğer Türk milletine muhalif hareket edenlere karşı olacaktır. En nihayet bir Türk milletinin katî hakimiyeti esasına istinadedecektir.

Esasen tarihi tetkik ettiğimiz zaman görüyoruz ki; en doğru söylenen şey, istatistiktir. Parlâmento istibdadı hiçbir zaman memleketleri heyeti icraiye istibdadı kadar mühlik neticelere götürmemiştir. Bir konvansiyon belki bir memleketi kurtarmıştır. Belki dolayısıyla tedricen bir Napolyon yetiştirmiştir. İngiltere'de uzun parlâmento denilen parlâmento, birtakım istibdadı yaptı. Fakat bütün tarihte parlâmento istibdadı bundan ibarettir. Ve bütün ihtilâller hep heyeti icraiyenin istibdadından neşet etmiştir. Efendiler tefriki kuva esasına en sadık kalan İsviçre'dir. Amerika'dan sonra orada dahi tefriki kuva esası tatbik edilmemiştir ve yine İera Heyeti nihayet parlâmentonun kararını dinlemek mecburiyetinde bırakılmıştır. Tefriki kuva hakkında ilişmek istediğim nokta bundan barettir. Şimdi bizim memleketimizde acaba dünyanın hiçbir tarafında cayi tatbik bulmıyan ve bir hayalden ibaret bulunan tefriki kuva nazariyesini tatbik edebilir miyiz? Bendeniz bilhassa bunu tehlike buluyorum. Memleketin salhü daimiye girdiği günde bunu tatbika imkân bulunmayacaktır, zan-

nederim. Bugün için tehlikelidir, çünkü tefriki kuva kabul edildiği gün, nazariye veçhile bizim artık heyeti icraiye üzerinde teftişimiz kalmıyacaktır. Bu itibarla tehlikelidir.

Şimdi efendiler; parlamento sistemine geçiyorum. Bize lâyhımanın teklif ettiği sistem şöyle böyle bir parlamento sistemidir. Bu, aslımı parti hükümeti esasına göre tesis eden bir kudret demektir. Ve mehzasını İngiltere Hukuku Esasiyesinden alıyor ve ekseriyet fırkasına istinadediyor. Bütün dünya; bugün bundan müstekidir. Bunun mahzurlarını, evvelâ bütün dünya itibarıyla, sâniyen; bizim vaziyetimiz itibarıyla arz edeyim. Bir kere parlamento usulünü bizde tatbik etmek, bugünkü vaziyetimiz itibarıyla doğru değildir. Çünkü parlamento esasını kabul etmek için ya bir Reisicumhur olması lâzımdır. Yahut da icraiyye temsil eden bir padişah bulunması iktiza eder. Biz bugünkü vaziyetimiz itibarıyla bunu nasıl tesis edebiliriz? Padişah makamına heyeti teşriyye ikame edersek, parlamento sistemi tesis edecek isek buna imkân yoktur. Çünkü padişahın salâhiyeti başkadır. Reisicumhurun salâhiyeti başkadır. Heyeti teşriye olan parlâmentonun salâhiyeti yine başkadır. Binaenaleyh parlamento sistemi başkadır. Heyeti teşriye hâkimiyeti var demektir. Binaenaleyh parlamento sistemi yok demektir. Sonra biraz evvel arz ettiğim veçhile, bu parlamento sistemine namı diğerle parti hükümeti diyorlar. Bu sistem, fırkaları son derece taazzuv ve tekemmül etmiş memleketlerde, yalnız İngiltere'de faydeler temin edebilmiştir. O da şöyle böyle. Fakat İngiltereliler bundan müstekidir. Çünkü ekalliyette kalan partiler, hiçbir fark tanımıyor. Bu suretle onlar zayıf düşüyor. Ve bu suretle fikirlerinden istifade etmek mümkün olan bu partilerden; kudreti içtimaiye erkânından olan bu insanlardan, ekseriyet partisinin istipdadı yüzünden istifade etmek mümkün olmuyor. Ve teezzi kabul etmiyen hâkimiyeti millîye, bu suretle bir fırkanın ihtirasına kurban oluyor. Görülüyor ki, efendiler, bunu bizim memlekette tatbika maddeten imkân yoktur. Çünkü padişah yok, çünkü reisicumhur yok, zaten onu da kabul etmiyoruz. Esasen bu memlekette Türk milletinin hâkimiyeti var. Başka hâkimiyet tanımıyoruz. Parlamento sisteminin daha birçok mahzurlarını burada tekrara hacet görmüyorum. Yalnız şunu ilâve edeyim ki; mânasını tarihten

alarak gelen, bu memleketin en felâketli günlerinde hayat istiyen, istiklâl istiyen, kudretini Türk köylüsünün vekâletinden alıp gelen bu meclis, tarih önünde yegâne mesuldür. Bu mesuliyetin muhtazası, vazife ve salâhiyeti de büyüktür. Bu vazife ve salâhiyeti hiçbir suretle diğer bir kudrete veremez. Diğer bir kudrete verdiğini farzedelim, milleti de gözümüzün önüne getirelim. O millet ki, bizden - esaretten kurtulmak istiyor. O millet ki - bizden - bütün dünya insanları gibi hakkı hayata kavuşmasını istiyor ve bu yolda yıllardan beri kan döküyor. Ve bugün de son kanını dökerek bizden bu hakkını isterken, biz kalktık bütün salâhiyetimizi bir heyeti vekileye verdik. O heyeti vekile de o vazifesini ifa etmedi. Biz tutuk mesul ettik ve hatâ mesuliyetin son haddine vardık, heyeti vekileyi baştanbaşa astık. O zaman hakkı hayat istiyen bu Türk milletinin önüne biz dâvayı kaybederek çıkarız. Fakat efendiler, biz heyeti vekileyi mesul ettik diye tebriyi zimmet hakkını haiz miyiz? Türk milleti yaşamak istiyor ve yaşamak hakkını bizimle kazanmak istiyor. Biz bu vazife ile mükellefiz ve bu hakkı hayatımızı kazanacağız, yoksa tarih âlemde mânayı mevcudiyet ve hayatımız yoktur. Binaenaleyh bu büyük vazifeyi hiçbir kimseye tevdi edemeyiz, çünkü onları asmakla, tehdidetmekle, tedibetmekle, hakkı hayatını istiyen bu Türk milletine cevabı kâfi veremeyiz.

Şimdi acaba bu elimize getirilen lâyihaın mânası nedir? Tefriki kuva; muhterem müdafiih buyurdıkları gibi parlamento esası da değildir. Şu halde nedir? Efendiler, bunu Teşkilâtı Esasiye Kanunu karşısında hukukan tefsir etmek imkânını bendeniz kendimde göremedim. Bir parlamento usulü yapmak istedim. Çıkaramadım. Tatbiki mümkün değil, onunla da teması yoktur. Onu da yapamadım. Binaenaleyh imali için ne yaptım önüne gelen hakikatleri beni ihmale doğru götürdü imali imkânını bulamadım. Birçok yerlerini ihmal etmek mecburiyetinde kaldım. Düşündüm, mâkûl buldum. Encümenin maksadı memleketin mesuliyet esasını vaz' etmek ve istibdada mâni olmaktır. Fakat; dedim ki, acaba memlekete mesuliyet esasını vaz' edebilmek için mutlaka parlamenterizm, yani bizde bugün fiilen tatbiki mümkün olmıyan parlamenterizm usulünü mü tatbik etmektir? Bütün bir hayal olan tefriki kuvanın arkasından mı ko-

şup gitmelidir? Bunların hiçbirisini kabul etmedim. Mümkün görmedim. Düşündüm. Elimizde Teşkilâtı Esasiye Kanunu mesuliyet esasını, bu teklif edilen sistemlerden çok fazla vücuda getirebilmek kabiliyetini haiz olduğunu gördüm efendiler. Filhakika itiraf etmek icabeder ki; mesuliyet meselesi biraz dağılmış kaldı. Tutulması mümkün olmıyan bir bulut halinde idi. Fakat bunda kabahat Teşkilâtı Esasiye Kanununda değil, Teşkilâtı Esasiye Kanununun vaz'ettiği esasları tamamiyle tatbik etmemekten neşededir. Teşkilâtı Esasiye Kanununun bir maddesi Meclisi Âliye şu salâhiyeti vermektedir. 8 nei maddesi (Büyük Millet Meclisi Hükümetin inkısam eylediği devâri kanunu mahsus mucibince intihap gerdesi olan vekiller vasıtasıyla idare eder. İcrai hususat için vekillere veçhe tâyin ve ledel-hace bunları tebdil eder) diyor.

Efendiler, devletimizin iki siyaseti vardır. Biri siyaseti umumiyesi, diğeri de hususi siyasetidir. Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince Büyük Millet Meclisi, encümeni mahsuslarda siyaseti umumiyesini tesbit ettirir ve bir de her vekâle- te terettübeden vazifeyi yazdırır ve vekili mahsusunun eline verir. Vekil bir nizamname mucibince bize her ay gelir. Onları ne dereceye kadar tatbik ettiğini ve ne dereceye kadar muvaffak olduğunu gösterirse, mesuliyet esasını temin edilmiş olur. Bu; ortadaki hayalden ibaret olan tefriki kuvadan, bugün bizde değil tatbiki Avrupa'da bile pek çok şikâyeti mucibolan parlamenterizm usulünden, yalnız ferdî hukuku düşünen bu sistemlerden daha çok fazla mesuliyeti temin etmek mümkündür. Vekil izahatı vermediği gün kanun mucibince vekâletinden sâkit olmuş olur. Eğer istibdada mâni olmak ve mesuliyeti temin etmek istiyorsak bu sistemden bendenize daha güzel, daha kuvvetli sistem bulmak bu vaziyetimiz için kaabil değildir. Bilhassa gayrimümkündür, diye telâkki ediyorum. Ne için bu yol varken diğer surete gidelim? Parlamenterizm esası ve tefriki kuvayollarında dolaşalım.

Efendiler, Teşkilâtı Esasiye Kanununu çok kiskanalım bu dâvada iki büyük hak istiyoruz ve iki büyük muvaffakiyet elde edeceğiz. Birincisi milletin istiklâlini temin edecektir. İkincisi yedi asırdan beri Türk milletini daima kanatan idarenin elinden kurtaracak ve kendi

idare ve hâkimiyetini tesis edecektir. Efendiler Türk, Osmanlı tarihinin bağırdığı ezeli bir yara vardır. O yara, Türk milletinin hâkimiyetini bizzat deruhde edememesinden, Türk müstahsılları bizzat iş başına gelmemesinden, yani onların idaresinden, onların menafii umumiyesinden iktibası kudret ederek, idare başına geçmemesinden inhibitat ettiğini söylüyor. Teşkilâtı Esasiye Kanunu benim kanaatimece bu yaraya deva bulunmuş, Türk müstahsıllarını iş başına getirmek için en büyük adımı atmış, Türk müstahsıllım sarayın elinden kurtarmıştır. Yalnız sarayın elinden kurtarmak kâfi değildir.

Efendiler; varlığını ferdî hukuktan alan, Avrupa inkılâbından alan Kanunu Esasi ile idare olunmak Türk milleti için bir felâketti. Bugün Türk milleti tamamen hareketinin mânasını tarihinden, iktisadiyatından alarak, tarihinin önünde titriyerek kendisine lâyük olan hukuku esasiyeye müntenit bir teşkilât kanunu ile dünyanın önüne atılıyor. Bu; iki cihetten zaferdir. Birincisi : Türk milleti hâkim oluyor. O bir zaferdir. Saraydan ve sınıf kanunu esasisinden kurtuluyor. İkinci; Türk milleti daha (Burjuva). Avrupa'nı bile nail olamadığı bir esasa müstenit bir devlet kuruyor. (Alkışlar) Efendiler, Türk milletini bu idareye lâyük görmemek doğru değildir. Türk milleti her hareketinde dünyaya yeni bir devir açmış, yeni mâna vermiş ve her hareketinde yeni bir vaziyeti hukukiye ihdas etmiş olan bu millet, hâkimiyetine müstenit tamamen vahdeti kuva esasını kabul etmiştir. Fakat bu, hiçbir zaman, tefriki kuva demiyeceğim, taksimi kuva esasına muhalif değildir. Yine buna şu salâhiyeti verebilirsiniz. Diğerine de şunu verebilirsiniz. Fakat bütün kontrol hakkı buradadır. Yine bu olsa, olsa efendiler tekrar ediyorum, tarihte iki defa tekerrür ediyor. Parlâmento istipdadından başka bir şey yapamaz. Dünyanın ihtilâlleri ve dünyanın şikâyet ettiği haksız ihtilâller parlâmento istipdadından ileri gelmemiştir. Hep icra kuvvetlerinin tegallübünden ve darbesinden neşet etmiştir. Misali bugünkü bizim feci vaziyetimizdir. Efendiler saray son darbeyi indirdi. Heyeti icraiye hareketini Kanunu Esasi ile telif ederek Türk milletini düşmana terk etti. İşte heyeti icraiyeler şimdiye kadar bu neticeleri verdi. (Alkışlar)

Efendiler son sözlerimi söylemek istiyorum. İtalyan hükemasından ve eski hükümet idarelerini çok mâkul gören (Machiavel) i pek iyi tanırız. (Hükümdar) namıyla bir eser yazmış ve milletleri hükümdarlara öğretmiştir. (Machiavel) diyor ki: «Milletlerin hakkını gasbetmek için, milletleri çığnemek için onları taksim ediniz. Tefrikaya düşürünüz» bendeniz de diyorum ki, efendiler, hürriyeti ve milletlerin hâkimiyetini tesis etmek istiyorsak kuvvetleri tefrik etmiyelim. Tevhidedelim ve bütün kuvveti Türk milletini temsil eden parlâmentoya verelim. O vakit hürriyet yükselecektir.

REİS — Efendim, söz alan daha otuz arkadaşımız var. Kifayet takriri de var.

BİR MEBUS Bey — Kifayet takriri verilemez, herkes söylesin.

ENCÜMEN NAMINA SALÂHADDİN B. (Mersin) — Arkadaşlara cevap vereceğim. Bugün cereyan eden müzakeratta not aldım. Hepsine birden cevap verecektim. Heyeti Aliye arzu ederse şimdi cevap vereyim. Zanneddiyorum ki, bu mesele gayet mühimdir. Ve belki söyleyecek birkaç arkadaşımız daha vardır. Ne vakit bu mesele tamamen tenevvür ederse ve bana söz düşerse bendeniz söylerim.

Mahmud Esad Beyefendinin dermeyan ettiği mütalâat hakkında şimdiden bir iki söz söylemek lâzımgelirse diyebilirim ki; kendilerinin söyledikleri ve beyan ettikleri ancak nazariyatı hukukiyedir. Bizim huzuru âlinize takdim ettiğimiz meselenin esasından bahis buyurmadılar. Kendilerine şunu diyorum ki; acaba bizim teklif ettiğimiz kanun, Büyük Millet Meclisinin teşrii ve icrai hukukunu nakzediyor mu, etmiyor mu? Meclisin hukuku ve salâhiyeti mutlaka mevcuttur. Ve makamı hilâfet ve saltanata âidolan hukukun kâffesini birinci madde ile Meclisi Aliye tamamen nakletmiştir. Binaenaleyh beyan buyurdıkları tefriki kuva ve sairinin hiçbirisi yoktur. Biz, bugün mevcudolan Millet Meclisi namına ve bugün mevcudolan hukukumuzu yazmışızdır. Hukukumuzu feda etmeyi, biz de kabul etmeyiz. Dermeyan olunan mütalâa gayet kıymetlidir. Fakat; mabihilâsla ve usule ve madde asliyeye ve huzuru âlinizde bulunan kanuna katiyen uymayan bir şeydir. Biz de hukukumuzu feda etmek istemeyiz. Fakat esas söylemek istemiyorum, buyurdıkları gayet mühim

mesailendir. Yalnız kısaca bir iki nokta ile Heyeti Aliyenizi tenvir etmek isterim. Buyurdukları şeylerin yekûnu ve bize dermeyan ettikleri itiraz, tefriki kuvadan ibarettir. Biz, tefriki kuva yaptık, diye huzurunuzda gelmedik. Parlmanterizim, diye gelmedik. Büyük Millet Meclisinin vazifesi nedir? Ve bunu ne için söyledik? Çünkü, Heyeti Vekilenin vazifesi şudur, budur, diye alehtlak yazmak için bir kitap yazmak lâzımgelir, Heyeti Vekilenin yapamayacağı şey nedir? Bunları tasrihan bildirmek lâzımdır ve mümkündür. İşte o, Millet Meclisinin biza-tihi yapacağı meselelerdir ve işte huzuru âlinize mütekaddim olan lâyihai kanuniyenin birinci maddesinde Heyeti Vekilenin yapamayacağı şey yazılmıştır. Bunun içerisinde hangi bir hak gasbolunmuş ve hangi bir hak kasrolunmuştur? Sorarım Mahmud Esad Beye. Binaenaleyh bu buyurdukları nazariyedir, kıymetlidir ve müstefidoldum. Biz, demedik ki; Büyük Millet Meclisi kuvvei icraiyesini bildiklerine bırak-sın, vekillerine serbestii tam versin ve teşriî sa-lâhiyetiyle iktifa etsin.

OSMAN B. (Lâzistan) — Beşinci maddeyi okur musunuz? Bizim hukukumuzda tecavüz var mı yok mu?

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Hukuk noktai nazarından Teşkilâtı Esasiye Kanununun 7 nci maddesinde gösterilen şey, dört beş maddeye inhisar eder. Biz, burada birinci madde muhteviyatını yirmi maddeye tevzi ettik.

MADDE 1. — Teşkilâtı Esasiye Kanununun yedinci maddesindeki hukuk ve vazaiften başka olarak ahkâmı kanuniyenin muhafaza ve ierası, bilûmum kavaninin tefsiri, istikraz ve imtiyaz mukavelelerinin tasdiki, fevkalâde rütbe, nişan ve manasıp tevcihi, Heyeti Vekilenin teşkili, münferiden veya müctemian iskati ve tâyini mesuliyeti, kuvayi berriye ve bahriyenin kumandası, umumi veya hususi seferberlik ilânı, Hükümetçe akdolunacak mütarekenin tasdiki, mücazâtı kanuniyenin tahfif veya af veya tecili, âffı umumi ilân, esnanı askeriyenin celp ve terhisi, her nevi tekâlifin tarh ve tevzi veya ilgası, idarei örffiye ilân, Meclisin mebde ve zaman inikadının tâyin ve tebdili ve indellüzum feshi dahi Büyük Millet Meclisinin doğrudan doğruya cümlei vazaifindendir.

Bu maddeyi tevsi ettik ve bu memlekette kuvayi âliye denilen şeylerin umumu neden ibaret ise Büyük Millet Meclisine aittir, demişiz ve başka kimseye hariçten bir şey bırakmamışız. Yani hilâfet ve saltanat makamını da bugün işgal edecek hiçbir şahıs yoktur. Hepsinin, Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti mâneviyesinde mütemerkiz olduğunu kanunla tasrih ettik; tarifi ettik. Eksiği varsa onu söylersiniz. Millet efradına ve millete aidolmak lâzımgelen hukuktan kim sarfınazar ile böyle bir şey tanzim eder ve bu Meclisi Alinin karşısına çıkar?

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Yazılmıştır, efendim.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Tavzih ettiğiniz zaman cevabı hazırır.

Efendiler, siz bize bir kanun verdiniz ve Teşkilâtı Esasiye Kanununun her hangi bir maddesindeki vekillerin vazaifi ve mesuliyeti bir nizamnamei mahsus ile tâyin olunması hususuna bizi memur ettiniz. Biz onu nazarı dikkate alarak, düşündük vekillerin vazifesi ne olur? Mesul etmek için evvelâ bir vazife vermek lâzımgelir. Veremeyeceğimiz vazife nedir? Kendimizde kalacak olan hukuk nedir? Mahmud Esad Beyin o belâgatle söylediği o hak nedir? Milletın kanından, dışından, tırnağından artırdığı hak nedir? İşte o hakkı biz kimseye vermek istemedik. O hukukun kâffesi sizin elinize verilmiştir. Bu Meclisi millinin kabul edeceği bu kanun, dünyanın her yerinde cari olan kavaninden daha kuvvetli olan bir kanundur. Ve bunun ne eksiki varsa bunu söyleyiniz, anhyahım. Bendeniz anlamıyorum. Birtakım nazariyat bulutları önünde giderken, mevcudolan kanunu okumamış gibi duruyoruz. Rica ederim efendiler, tenkid için bunu, bu kanunu bir kere okumak lâzımdır. Bir kere birinci maddesi, Heyeti Vekilenin yapamayacağı ve bize, şahsımıza yani şahsiyeti mâneviyemize tahsis ettiğimiz hukuktur. (2, 3, 4) ncü maddeleri bizzat vekillerin vazifeleridir. Sonra 12 nci maddesiyle 13 ncü maddeleri kendilerinin ve müşterek yapacakları Vekiller Heyetinin vazaifidir.

Sonra bu vekillerin Millet Meclisinin Reisine karşı vaz ve mevkileri ne olacaktır? 5, 6, 7, 8 nci maddelerde bunlar tavzih ve tanzim edilmiş ve birbiriyle çarpışmaması temin edilmiştir. Teşkilâtı Esasiye Kanununun buna aido-

lan kısmı rüşeym halindedir ve onlar burada hiç bozulmaksızın ve kanun ruhuna göre, açık ve şüpheye meydan vermiyecek surette tefrik edilmiştir. Bunun eksigi varsa beyan buyurulsun. Vekillerin mesuliyeti hakkında bir söz yok dediler. Rica ederim. 14, 15, 16, 17, 18 nei maddeler tevhibi mesuliyete hadim vesaiti irae eder. Vekillerin intihabı meselesi ki; Kabine diyorlar, efendiler, Kabine diye bir kelime yazdık mı? Ve böyle bir şey teklif ettik mi? Bir tesanüt, tecanüs lâzımdır, demedik mi? Ve bugünkü şekil, tecanüsü temin ediyor mu? Ederse arkadaşlarımız ispat etsinler. Bilhassa Mazhar Bey bu hususta sarıh beyanatta bulundular. O mesele üzerinde konuşacağız. Bunu kabul ederiz. Yani bir tecanüs kabul etmek için usulü mevcude kâfi ise pekâlâ. Bizim esasen aradığımız budur. Ve biz size Kabine yapın diye ortada böyle bir fikir mevzuubahis değildir.

Efendiler, biz diyoruz ki; Heyeti Vekile Reisi ile Şeriye Vekilini siz intihabedin. Umu ru Devlet bir küldür.

CELÂL NURİ B. (Gelibolu) — O halde Kuvayi Âliyei Devletin buna göre tevzi ve tevzini ne demektir? Efendim, bu sözleriniz o kadar mütenakız ki, âdeta malâyandır.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Kelimeler üzerinde zatîalinize arzı malûmat ederim. Affınızı rica ederim. Beyefendi malâyani olduğunu bu kürsüden gelip söylersiniz. Bu bir tecavüzdür. Ve Aynı zamanda mânasız bir tecavüz ve anlamaksızın yapılmış bir harekettir. Buraya gelir, söyler ve cevabını alırsınız.

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Encümenenden malâyani bir şey çıkmaz, reddediyoruz. Sözlerini geri alsınlar.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Efendim, bâzı zevat bu gibi hususatta lâubalidir, bu hitap encümene ait değildir. Benim şahsımdır. Bendeniz ses çıkarmıyorum.

DURAK B. (Erzurum) — Mesele tama miyle tenevvür etmemiştir. Doğrusu bu mühim meseleyi karıştırmak doğru bir şey değildir.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Mahmud Esad Beyin beyanati nazariyeleri ve beyanati kıymettarileri her ikisi tamamiyle yerindedir. Fakat nazaridir. Bahsettikleri me-

sele tefriki kuvadır, parlamanterizmdir. Halbuki kanunda Meclisi Millî hiçbir zaman hukukundan hiçbir şey kaybetmiyor. Terk etmiyor. Bize itiraz eden ve fikirlerimize muhalif ifadatta bulunanların ruhu beyanati bugün içinizden vekilleri intihabetmek suretiyle onları daha fazla takyidettiğimizi daha ziyade hukuku haiz olduğumuzu ve binaenaleyh bu tarzda teşekkül edecek Heyeti Vekilenin bizim irademizden sâdır olmakla daha kuvvetli olduğu, yoksa iki kişinin intihabedeceği arkadaşların böyle kuvvetli olmayacağı meselesidir. Bunun için bahsi geldiği zaman konuşacağız. Ve tabii daha kıymetli bir şekli bulunursa kabul edeceğiz. Bunlar fer'a aittir. Asla ait değildir. Münakaşasını yapmak bendenizce esastan tegafül etmek demektir. Teklifin eğer noksanı varsa ve usulü hazıranın bir mahzuru yoksa pekâlâ burada bana onu ispat eden hiçbir arkadaşım çıkmadı. Ve hiçbir kimse çıkmadı ki; bu mevcudolan usul doğrudur desin. Yalnız diyorlar ki; bu nedir? Efendiler, halen Heyeti Vekile mevcut değil midir? Ve bu namla toplam çalışmıyor mu? Teklif edilen şey, mevcudolana bir nesak ve nizam vermekten başka bir şey midir?

Sonra efendiler, Mahmud Esad Beyin diğer beyanatları; diyorlar ki; biz Teşkilâtı Esasiye Kanununu kıskanıyoruz. Burada hukuku milliyeye namına görüldüğü kadar tavzih vardır. Belki de suitefsir olunabilir. Eğer varsa tadil edilsin. Heyeti Aliyeniz onu ve bunu yanyana getirsin hangisi kıskanacaktır. Yalnız bu; bizim dâvamız değil, memleketin dâvasıdır. Ve bunu ehemmiyetle hepimiz okuyalım.

Mahmud Esad Beyin Teşkilâtı Esasiye Kanununu ileri sürmekle takibetmek istedikleri noktai nazar iki şeydir. Biri istiklâli milli ve hâkimiyeti milliyenin bunun içinde müemmen olmasıdır. Buna muteriz hiçbir kimse var mıdır? (Hayır, sesleri) Öyle ise bundan bahse mahal yoktur. Yalnız, kendilerinin çignemek istedikleri iki hukuk vardır. Ve bunlar bugün lâzım mıdır, değil midir? Bunları tavzih etmek istemiyorum. Bu meyanda temsili meslekî meselesini müdafaa buyuruyorlar. Meclisi Âtiniz bu bapta vaktiyle kararını verdi ve bunun hakkında uzun uzadıya cereyan eden müzakerat ile Mecliste kiraren bunlar reddolundu. Encümeniniz nasıl bu cihete gidebilirdi? Müdafaa etmek

istedikleri odur. Esaslı bir devlet, halk idaresine müstenit bir devlet, ancak sâyü amelin teşkilâtına müstenidolarak, vücuda getirilen kuvvetlerin Meclisi mebusanda tefevvuku ile ihrazi menfaat edebilir. Bu gayet esaslı bir meseledir. 1848 tarihinde Fransızlar da bu mesele için iki büyük esaslı parti, yani ıslâhatı içtimaiye isteyenlerle, ıslâhatı siyasiye isteyenler birbiriyle çarpışmıştır. Kendileri tarihi gayet güzel bildikleri için çantalarına müracaat edebilirim. Onların o zamanki vaziyeti ile bu zamanki vaziyetimiz, yani bizdeki hazırlıksızlık ve teşkilâtsizliğe nazaran acaba bizde ıslâhatı içtimaiyenin zamanı gelmiş midir? Ve Fransa'da bu meslek ne kadar müddet yaşayabilmiştir? Memleketin bünyesine ve istidadına göre müfidolan devayı vermek lâzımdır. Biz bugün siyasetimizi idare için lâzımgelen kuvvetleri daha hür ve serbest çalışacak bir vaziyette ve ona göre mesuliyetin tesiri altında tutmak gibi bir ufak tefriki vazaif ile iktifa ediyoruz. Bugün tefriki kuvvaya mahal var mıdır? Onun için kendilerinin buyurdıkları gibi, milletlerin hâkimiyetini tesis lâzımsa bu hususta tamamiyle müttehidiz, mutabıkız. Millet hâkimiyeti umde-i esasiyemizdir. Ve bundan zerre kadar kimseye bir şey vermedik ve kanunumuzda eğer millete verilen hukuktan bir şey eksilmiş ise, tamamiyle geri alırım. Ve çarpın yüzümüze.

Sonra milletvekilleriyle icra vekillerine verdiğimiz hukukta, kuvveti tefrikte çok fark var mı? Meselesi vardır, efendiler. Bu, bahsümüzün çerçevesidir. Ve sırası geldiği vakit, maddesi geldiği zaman bunun üzerinde çok güzel görüşebiliriz. Yoksa biz Kabine diye bir şey söylemedik.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — İcad edildi.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Bunu biz zamanında etüd edebiliriz. Bize Heyeti Vekillerin vazifesini ve mesuliyetini gösteriniz, dediniz. Her halde evvelâ huzuru âlinizde takdim edilen kanun lâyihasının tetkik edilmesini muhterem arkadaşlarımdan rica ederim. Tarzı ifadesi belki biraz soğuk olabilir, temini maksada kâfil olmayabilir. Acizimizin derecesini biliriz, kusurumuzu muterif adamlarız. Heyeti Aliyenizin mütalâatıyla tenevvür etmek istediğimizi ifadatıyla arz etmiştim.

Esas maksadımız; muntazam bir silsile-i mesuliyet altında çalışmayı temindir. Başka hiç bir şey değildir. Bu kanunun tanzimine saik olan, bize bu vazifeyi tavsiye ettiren hissiyat, vazâifin hüsnü tefriki ve taksimi meselesidir. Ve biz bunun için aklımızın erdiği kadar çalıştık zannediyorum. Bugün Meclisi Âlinizin Reisi ne suretle iş görüyor? Vekillerin tarzı intihapları ne olacaktır? Ve Millet Meclisi hangi hukuka maliktir? Tanzim ettiğimiz kanun lâyihasında bunların alelinfirat kâffesi vardır. Binaenaleyh yapılmış bir kanundur. Ve mesele budur.

Mahmud Esad Beyin beyanatı gayet kıymetlidir. Fakat bendenizce, nazariyelerden bahsolunarak, nazariye ile lâyihamız yıkmak isteniliyor.

Bendeniz diyorum ki; hiçbir nazariye kabul etmiyoruz. Meclisi Millîmizin hukukunu muhafaza nazariyesinden ve metinde bundan başka bir şeyden bahsedilmiş ise söyleyiniz. Mütalâatı mufassalamı bilâhara beyan edeceğim. Müzakereye Heyeti Âliyeniz devam etmek isterseniz devam ederim. Mesele daha iyi tenevvür eder. (Alkışlar)

REİS — Kifayeti reyinize arz ediyorum. (Ekseriyet yoktur, sesleri) Meclis ekseriyetle açılmıştır.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim, benden evvel söz alan arkadaşlarım benim söylemek istediğim şeylerin birçok kısmına tamamiyle tercüman oldukları için sizi fazla işgal etmek istemezdim. Bilhassa Mahmud Esad beyin gayet hâliğane beyanatından sonra benim sözümün pek sönük kalacağını da biliyorum. Ancak encümeni mahsus âzası meyânında bulunduğum ve benim de muhalefetim olduğu için bu bapta gayet kısa bâzı şeyler arz edeceğim. Mâruzatım heyeti umumiyesine aittir. Maddelerdeki esbabı muhalefetimi de sırası geldiğinde arz ederim.

Şimdi Salâhaddin Bey deminki beyanatı arasında; «Bizim Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile tanzim ettiğimiz mazbata arasında bir fikri muhalefet yoktur, varsa onu geri alırız.» dediler. Hayır, öyle değildir. Eğer tearuz yoksa hiç aramızda muhalefet kalmamıştır.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Eğer tearuz varsa Heyeti Aliye takdir eder.

OPERATÖR EMİN B. (Devamla) — Şimdi efendim, Teşkilâtı Esasiye Kanununa ve şimdi-

ye kadar kabul ettiğimiz prensiplere muhalif bâzi şeyler vardır. Onu arz edeceğim. Bir kere encümeni mahsusa intihabedildiğimiz zaman, yalnız bir vazife ile tavzif edildik. O da Heyeti Vekilenin mesuliyetine ait bir nizamname kaleme almak idi. Halbuki burada vazife ve salâhiyetimizin pek haricinde olarak diğer iki mühim meseleyi karşınıza getirmiş bulunuyoruz. Onlardan birisi Hükümetin şeklinin tasrih edilmesi hakkındaki kayıt, ikincisi de, Hükümetin şeklinin, Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince tesbit edilmesi. Sonra, Hükümetin ismine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti deniyor. Binaenaleyh Hükümetin şekli de, ismi de hepsi tasrih edilmiştir. Şimdi encümenin koyduğu bu kayıt tamamen Teşkilâtı Esasiye Kanununa mübayindir. Çünkü Teşkilâtı Esasiye Kanununda bunlar esasen muharrerdir. Sonra efendiler yalnız Teşkilâtı Esasiye Kanununda mı muharrerdir? Hayır, aynı mesele, Hükümetin şekli, ta Erzurum Kongresinden başlıyor. Sivas Kongresi onu teyidediyor. İstanbul Meclisi Mebusan bir adım daha atıyor. Hudutlarımız hakkında bir şey kaleme alıyor ve en nihayet Meclisi Âlî-niz de Hükümetin ismini tesbit ediyor: (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti) diyor. İşte gayet vazih bir mübayenet.

İkinci kısım; Kanunu Esasinin yedi maddesinin ipka edildiğine dair olan kayıttır, dedim. Meclisin bidayeti küşadında bizim kabul ettiğimiz bâzi esaslar vardır. Ezeümle birineci cildin 34 ncü sayfasında şu satırlara tesadüf ederiz: «Hilâfet ve Saltanat makamının tahlisine muvafakiyet hâsıl olduktan sonra Padişahımız ve Halife Müslimin efendimiz her nevi cebir ve ikrahtan âzade ve tamamiyle hür ve müstakil olarak kendini milletin âğuşu sadakatinde gördüğü gün Meclisin tanzim edeceği esasatı kanuniye dairesinde vaz'ı muhterem ve mübeccelini ahzeder.» böyle dedik. Bugün acaba Padişah şu kabul ettiğimiz esasat hilâfında olarak kurtulmuş mudur? Asla, sonra Teşkilâtı Esasiye Kanununda hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir, diyor. O halde bu yedi maddenin ipka edildiğine dair evvelâ kayıt; Teşkilâtı Esasiye Kanununu başasağı hükümsüz bırakacak bir şeydir. Haniya Salâhaddin beyefendi «Teşkilât Kanununda bir mübayenet yoktur, Teşkilâtı Esasiye Kanununa bir tecavüz yoktur.» buyurdular?

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Arz edeceğim, efendim. Hilâfet ve Saltanat...

REİS — Müsaade buyurun efendim.

OPERATÖR EMİN B. (Devamla) — Sonra efendiler üçüncü bir cevap daha var. Bu yedi maddenin şimdiden konulmaması için geçirdiğimiz inkılâptır. Pekâlâ takdir ve tasdik buyurursunuz ki, Büyük Millet Meclisi açıldığı günden beri birçok kanlı inkılâbat, Konya isyanları, Bolu isyanları, sonra Yozgad isyanları oldu. Birçok kanlar aktı. Bu ne idi? Esbabı ne idi? Hükümdar, elindeki kuvvetini millete vermemek için yaptığı birtakım mukabil tertibatı. Binaenaleyh bu inkılâba birçok müşkülât ile, biz, çok kan dökerek nail olduk. Bu nail olduğumuz hürriyeti, ceffelkalem, kanunu esasının yedi maddesini tasdik etmek suretiyle tekrar hükümdarın kucığına atamayız. Sonra ne diyeceğiz hükümdara? «Affedersiniz, yanlışlık oldu, teklif yok» diye hükümdarlığı tekrar iade mi edeceğiz? Benim söyleyeceğim son söz biz bir inkılâp yaptık ve bu inkılâp neticesinde millete hakkı hâkimiyetini verdik. İnkılâp vardır ve vaziyete de hâkimdir. Bunu, bir encümeni mahsusun, bir ekseriyet veyahut ekalliyetin yapacağı üç, beş satırla nezetmek mümkün değildir. İnkılâbı ancak inkılâp halledebilir.

SELÂHADDİN B. (Mersin) — Bizim dahi haddimiz değildir. Çünkü; biz bu maksatla bu raya toplanmadık, onu millet bilâhara isterse iade eder. Bu noktanın halli lâzımgelirse de bu noktayı şimdilik açmıyalım, bunun zamanı değildir diyorum. Zamanı geldiğinde hallederiz.

VEHBİ Ef. (Konya) — Efendim, insanların fikirleri zaman zaman değiştiği gibi, Heyeti Âliyenin de fikrinin zaman zaman değişmesi bittabi zaruridir. Bu kanun lâyihasında bizden evvel söz söyleyen bâzi arkadaşların fikirlerinin değiştiğini görüyorum. Arkadaşlar, kendi başına bir encümen olmadılar ve kendi reyleriyle toplanıp bu kanunu yapmadılar. Bu kanun nereden doğdu ve ne için yapıldı? Encümen nasıl teşekkül etti? Malûmuâliniz efendim kuvvei icraiye yani Heyeti Vekile birçok işler görüyor, onu da Meclis namına görüyor. Halbuki Meclisin bundan haberi yok. Bu da neden ileri geliyor? Vazifeleri tâyin olunmadığından, Meclisin vazifesi nedir? Kuvvei icraiyenin vazifesi nedir? Bunu tahdit ve tesbit etmek lâzımdır. Buna dair veri-

len takrirler, günlerce Mecliste vâkı olan hararetli müzakereler ve münakaşalar bir encümeni mahsus intihabına heyeti sevk etmişti. Ve Heyeti Aliyeniz de araya araya, içinden on kişi seçti. Ben de onların içindeyim. Heyetin encümene vermiş olduğu vazife, yani tahmil etmiş olduğu yük ve götürmüş olduğu emanet, iradei milliyeyi taşıyan Meclis ne gibi vazifelere sahibolacak ve o vazifelerden ne gibilerini kuvvei icraiyyeye tevdi edecek ve kuvvei icraiye o vazifeleri deruhde ettiğinde vazifesinin haricinde iş yapacak olursa, ne gibi mesul olacak? Bize böyle bir kanun yapınız, demediniz mi? Efendiler; Meclisin kararı bu değil mi idi? Bugün encümenin yapıp getirmiş olduğu kanun, Meclisin vazifesini tâyin ve tahdit ve kuvvei icraiyenin vazifesini tâyin ve tahditten başka bir şey midir, efendiler?.

Şu halde, encümen bihakkin vazifesini ifa etmiş, gelmiştir. Sırrı Beyin; «encümen vazifesi haricinde bulunmuştur. Binaenaleyh evvelemerde bu kanunun müzakere edilip edilmeyeceği tahtı karara alınsın, yani bu karara alınsın da ondan sonra müzakereye girelim.» Sözü vârit değildir. Encümen almış olduğu ilham ve Meclisin tarif ve tâyini üzerine kanunu yapmış, gelmiştir. Fakat efendiler; encümen olmakla bütün hatadan salim olmak lâzımgelmez. Evet bizi tâyin ettiniz. Biz bunu yaptık size getirdik. Kabul edip etmemek Heyeti Celilenize aittir. Olur ki, bâzı maddelerin fıkraları hatalı olur, tayyedeabilirsiniz. Bütün bir maddeyi beğenmiye bilirsiniz onun yerine daha iyi bir madde koyabilirsiniz. Bunlar hep sizin elinizdedir.

Efendiler bendeniz şunu söyleyeceğim ki: Bugün her ne hikmete ve sebebe mebni olarak, bu kanunu rededecek olursanız bir hafta sonra yine bağıracaksınız. «Efendim gerek kuvvei icraiyenin vazifesi ve gerekse Meclisin vazifesi tâyin olunmamıştır. Bu tâyin olunmazsa bu iş sökmek ve yürümez» diye bir hafta sonra yine bağırarak bu heyettir. Binaenaleyh heyeti mecmuasının kabulüyle maddelere geçilmesini ve maddeler üzerinde münakaşa edilmesini teklif ediyorum. (Alkışlar)

OSMAN B. (Lâzistan) — Esbabı mucibesini ref'etmek şartıyla.

VEHBİ B. (Konya) — Esbabı mucibesini de kanuna muvafaktır.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Onu siz söylüyorsunuz.

HACI TEVFIK Ef. (Kângırı) — Efendimiz, ıggali ecnebiden sonra Anadolu'da zuhur eden mücahidini İslâmiye emaneti eline aldı. Tarifi Kuran veği üzerine söylüyorum. (İnnallaha yemürüküm iza...) Millet bu emaneti eline aldı. Bu hak hiçbir kimsenin hakkı değildir. Belki beş yüz sene sonra gelenlerin hakkı vardır. Biz kendi kendimize hak dâva edemeyiz. (Aferin hocam sadaları) biz kendimize hak iddia edemeyiz. Meclis bu emaneti eline aldı. Bu emaneti nasıl muhafaza edeceğini ve ne suretle hakkını ifa edeceğini düşündü. Bunu düşünürken, bâzı arkadaşlarımız siyaseti Kuraniyeyi, hakikati diniyeyi kemaliyle tetkika mahal bulamadıkları için, kimi hilâfetten, • kimi saltanattan şu kürsüde bahsettiler. Efendiler, İslâmiyette saltanattan ayrı bir hilâfet yoktur. Saltanat denilen şey, tasaltun mânasına olan saltanat, hilâfetin içinde mündemiç ve münderiçtir. Şu kadar var ki; efendiler saltanat zikrolunduğu vakitte karşınızda bir hüvelâ görüyorsunuz ve o mevkiin ona inhisar ettiğine kail olarak, ona hücum ediyorsunuz. (Alkışlar)

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Mesele budur, bravo hocam.

HACI TEVFIK Ef. (Devamla) — Rica ederim. Cenabihak bize o kadar ahzarane, o kadar siyasi, içtimai, idari bir kanun vermiştir ki; bunları düşünmeye katiyen mahal yoktur. Ve bize siz içinizden birisini tâyin ediniz diyor. Şu mecliste bugün şer'i şerifin tarif ettiği hükümet öyle bahir bir surette tecelli ediyor ki; şimdiki kadar böyle bir suret tecelli etmemiştir. İşte biz kendimizden hükümetimizi teşkil ettik. İçimizde bir ecnebi yoktur. Hilâfet de öyle bir silsileye, öyle bir şubeye munhasır değildir. (Bravo sadaları). Allah rahmet etsin derim, yine veliahtlık meselesi sünneti muaviyedir. Sonra ihdas edilmiştir. Yoksa islâmiyette veliahtlık de yoktur. Şerati hilâfeti nefsinde isticma eden velev abdi habesi olsun, onu istihlâf eder.

VEHBİ Ef. (Konya) — Hacı Efendi Ebu-beikri'n Ömer'i veliaht yaptığını düşünmelisiniz.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Bu sözleriyle bu mülkün menafiini yıkıyorlar.

HACI TEVFIK Ef. (Kângırı) — Müsaade ediniz. Şunu da arz ediyorum ki bugün saltanat ve hilâfetten bahsedecek zaman değildir. Ve ema-

neti biz kendimiz almışız. Çünkü bahse lüzum yoktur. Emanet elimizdedir. Bunu ne bir ferde verebiliriz, ne bir şahsa verebiliriz. Heyeti Umumiyyemizde bunu bir nur gibi muhafaza edeceğiz. Her birerlerimiz ellerimizde idare edeceğiz. Bir şahsa, bir ferde inhisar ettiremeyiz. Bir şahsa veremeyiz. Bendeniz görüyorum ki; şu maddelerin arasında yedi madde, Köroğlu'nun atı gibi olmuş. Sol taraftan vermişler. Yedi madde mahfuzdur.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Altı madde...

HACI TEVFIK Ef. (Devamla) — Altı madde mahfuzdur denilmiş. Sol taraftan almışlar. Bugün Riyasetin vazifesini düşünün, bu altı madde hükmü aynı olmak üzere Riyasete verilmiştir.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Hoca efendi istiğfarı zünubet.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Salâhaddin Bey, demin alkışlıyordunuz.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Ben biliyordum zaten bu neticeyi; ama, doğruyu alkışladım.

TEVFIK Ef. (Kângırı) — Netice doğrudur. Bu emaneti biz aldık. Elimizdedir. Bunu biz aldık. Muhafaza edeceğiz. Tam ehlini buluncaya kadar ve o zaman gelinceye kadar, bunu bir şahsa, bir heyeti cüziyeye teslim edemeyiz ves-selâm...

REİS — Efendim, vakit geçti. Yarın ıhtima etmek üzere müzakereyi tatil ediyorum.

